

DHUNA ME BAZË GJINORE PËRMES KËNDVËSHTRIMIT TË GJENERATËS Z

Tetor 2024

DHUNA ME BAZË GJINORE PËRMES KËNDVËSHTRIMIT TË GJENERATËS Z

Qëndrimet e burrave të rinj ndaj dhunës me bazë gjinore, dhunës në familje, dhe femicidit në Kosovë

SIT - QENDRA PËR KËSHILLIM, SHËRBIME SOCIALE DHE HULUMTIME,

TETOR 2024.

Ky raport u mundësua nga Fondi për Popullsi i Kombeve të Bashkuara – UNFPA, zyra në Kosovë dhe Agjencia Kosovare për Barazi Gjinore. Përm-bajtja e këtij raporti është përgjegjësi vetëm e SIT-Qendra për Këshillim, Shërbime Sociale dhe Hulumtime dhe nuk pasqyron domosdoshmërisht pikëpamjet e UNFPA-së ose të Kombeve të Bashkuara në Kosovë dhe/ose Agjencisë për Barazi Gjinore në Kosovë.

Falënderim

Për secilin respondent që pranoi të marrë pjesë në këtë hulumtim, shumë të tjerë refuzuan me mirësjellje. Prandaj, një 'letër falënderimi' shkon për të rinjtë që u pajtuan të marrin pjesë në hulumtim, duke treguar vullnetin e mirë për të kontribuar në këtë temë të pakëndeshme të dhunës me bazë gjinore. Të gjitha përgjigjet janë analizuar në nivel të përgjithshëm, dhe qëllimi i këtij hulumtimi është misioni ynë i përbashkët për të zvogëluar çfarëdo forme të dhunës në shoqërinë tonë. Një falënderim u dedikohet edhe të gjithë/a pjesëmarrësve/eve të fokus grupeve, atyre që u pajtuan për mbajtjen e intervistave, dhe shumë të tjerëve/tjerave që e përkrahën realizimin e këtij hulumtimi.

Autor: SIT

Përgatitur nga: Elma Berisha

LISTA E AKRONIMEVE

BIK	–	Bashkësia Islame e Kosovës
DHF	–	Dhuna në Familje
Gen Z	–	Gjenerata Z
DHBGJ	–	Dhuna me Bazë Gjinore
OSBE	–	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
Oxfam	–	Komiteti i Oksfordit për Ndihmë kundër Urisë
SIT	–	Qendra për Këshillim, Shërbime Sociale dhe Hulumtime
DHBGJT	–	Dhuna me Bazë Gjinore e lehtësuar përmes Teknologjisë
KB	–	Kombet e Bashkuara
UNDP	–	Programi për Zhvillim i Kombeve të Bashkuara
UNFPA	–	Fondi për Popullsi i Kombeve të Bashkuara
UNHCR	–	Komisioneri i Lartë për Refugjatë i Kombeve të Bashkuara

TABELA E PËRMBAJTJES

06

Hyrje

07

Përmbledhje e të gjeturave kryesore

09

Ndërgjegjësimi dhe njohuria: Çfarë konsiderohet si dhunë ndaj grave?

11

Qëndrimet dhe perceptimet gjinore: Çfarë çon në dhunën ndaj grave?

12

Rolet dhe stereotipet gjinore

14

Çfarë i mbështet idetë e të rinjve për stereotipet gjinore?

14

Normat subjektive kundrejt normave shoqërore

16

Normat sociale të bazuara në diskutimet në fokus grupe

19

Normat shoqërore të bazuara në fe

21

Dhuna ndaj grave e lehtësuar përmes teknologjisë

22

Ngacmimi seksual: Raportimi është çelësi

23

Dhuna në familje: Kryerësi nuk justifikohet

25

Femicidi: Më e keqja në vendin më të sigurtë

28

Avokimi dhe Angazhimi:
Nga qëndrimet tek sjellja

30

Përfundime dhe Rekomandime

32

Referencat

34

Shtojcë: Përmbledhje e mostrës

HYRJE

Sipas një studimi të fundit të OKB-së ([Zërat e Rinisë, 2023](#)), dhuna ndaj grave mbetet forma më e përhapur e dhunës në të gjithë Ballkanin Perëndimor. Siç është rasti me të gjithë rajonin, ritmi i zbatimit të reformave të integritit gjinor në kontekstin e Kosovës është i ngadaltë për shkak të barrierave të trashëguara sociale. Një studim i Institutit Riinvest për UNDP (2022) ka treguar se normat tradicionale kulturore duket se dominojnë pikëpamjet e të rinjve për të drejtat dhe rolet e grave në shoqëri. Studimi i fundit i SIT i titulluar “[Të qenit burrë në shoqërinë kosovare](#)” (2023) zbuloi tensionin social mes të rinjve kosovarë lidhur me normat gjinore. Rrjedhimisht, të dhënat tregojnë se shumë të rinj e gjejnë veten në një tranzicion tensionues midis roleve të ngurta tradicionale gjinore të së kaluarës dhe perceptimeve të sotme më egalitare për barazinë gjinore. Ky studim është përpjekur të eksplorojë më tej këtë lidhje komplekse midis normave shoqërore, qëndrimeve dhe sjelljeve të të rinjve kur bëhet fjalë për ndërgjegjësimin, prirjet dhe implikimet ndaj dhunës me bazë gjinore.

Studimi kishte për qëllim kryesisht të kuptonte më mirë qëndrimet e të rinjve ndaj normave gjinore, dhunës me bazë gjinore (GBV), dhunës në familje (DV) dhe femicidit në Kosovë. Së dyti, ai synonte të eksplorojë marrëdhënien midis stereotipeve gjinore dhe të gjitha formave të dhunës me bazë gjinore, duke përfshirë dhunën ndaj grave, të mundësuar përmes teknologjisë. Së treti, studimi synonte të ekspozonte çdo qëndrim tolerance ndaj dhunës me bazë gjinore midis të rinjve, duke nënvizuar bindjet dhe racionalizimet prapa saj. Dhe, së fundi, duke pasur parasysh gjendjen aktuale të tranzicionit social të burrave të Kosovës në raport me barazinë gjinore, studimi synoi të përdorë gjetjet si një kontribut për përmirësimin e metodave të ndërhyrjes në zbutjen dhe ç’rrënjosjen e të gjitha formave të dhunës me bazë gjinore.

Është përdorur një kombinim i metodave kërkimore sasimore dhe cilësore, dhe i gjithë hulumtimi ka përfunduar brenda një kohe prej gjashtë muajsh, duke filluar nga marsi deri në gusht 2024. Anketa sasimore është hartuar posaçërisht për të rinjtë meshkuj kosovarë me kritere fleksibile të moshës; disa përgjigje nga femrat nuk janë përfshirë në analizë. Një mostër prej mbi 100 të rinjsh kosovarë morën pjesë me mbi 95% të tyre të kualifikuar si Gjenerata Z (Gen Z), që në këtë studim përkufizohet si persona të moshës nga 15 deri në 27 vjeç¹. Përveç kësaj, 3 diskutime në fokus grupe (rreth 30 pjesëmarrës të të dyja seksëve) u organizuan në tri qytete të ndryshme, Prishtinë, Pejë dhe Mitrovicë. Kjo, së bashku me disa intervista anësore, me përfaqësues të ndryshëm të shoqërisë në përgjithësi, nxisin një kuptim më të gjerë të roleve gjinore dhe sfidave me të cilat përballen burrat e rinj përballë çështjeve në fjalë. Rezultatet kryesore nga të dhënat e mbledhura janë paraqitur në këtë raport të shkurtër, së bashku me rekomandimet se si të adresohet më tej dhuna me bazë gjinore në Kosovë.

¹ Në standard, Gjenerata Z u referohet atyre të lindur ndërmjet 1996 dhe 2010.

PËRMBLEDHJE E TË GJETURAVE KRYESORE

Të dhënat për ndërgjegjësimin dhe njohuritë për dhunën me bazë gjinore të gjetura në studim tregojnë një problem të qartë të Gen Z lidhur me mosnjohjen e sjelljeve kontrolluese të meshkujve ndaj partneres femër si dhunë ndaj grave. Rezultatet nxjerrin në pah nevojën për edukimin sistematik të Gen Z për atë që përbën dhunë me bazë gjinore dhe shenjat e abuzimit në marrëdhënie ndërgjinore.

Stereotipet tradicionale gjinore janë disi të përhapura, veçanërisht në mesin e të anketuarve jurbanë dhe atyre të moshës nën 18 vjeç. Vihet re një tolerancë më e lartë për liderшипin e grave në vendin e punës dhe hapësirat publike, krahasuar me çështjet familjare shtëpiake, marrëdhëniet ndërgjinore dhe hapësirat private. Megjithatë, në nivelin e qëndrimeve, Gen Z nuk duket se miraton shprehimisht deklaratat që pasqyrojnë një reagim kundër emancipimit të grave në shoqëri.

Kur krahasohen normat subjektive të Gen Z (qëndrimet personale për gjininë) me normat sociale (qëndrimet gjinore që Gen Z mendon se komuniteti i tyre i afërt i miraton), ka disa mospërputhje të qarta. Këto rezultate tregojnë se kur bëhet fjalë për normat gjinore, Gen Z e konsideron veten, në mënyrë të saktë apo jo, si më progresiv se mjedisi i tyre shoqëror.

Dhjetë norma të përzgjedhura gjinore, të dëshmuara se lidhen me dhunën me bazë gjinore në studime të tjera në mbarë botën, u testuan në mënyrë specifike në këtë anketë dhe të dhënat tregojnë se Gen Z kryesisht nuk i miraton ato si norma subjektive. Për shembull, vetëm 6% e Gen Z pajtohen se “Gratë duhet t’u nënshtrohen anëtarëve meshkuj të familjes në të gjitha aspektet e jetës së tyre”. Megjithatë, ka vend për shqetësim për normat e tjera gjinore, që tregojnë shkallë më të lartë të pajtueshmërisë. Për shembull, 38% e Gen Z pajtohen se: “Burrat kanë të drejtë të disiplinojnë gratë për sjellje “jo të duhura”.

Gen Z mendojnë se forma të caktuara të dhunës së lehtësuar teknologjikisht ndaj grave dhe vajzave, si gjuha seksiste ose e urrejtjes, shantazhet seksuale dhe “Doxing” janë të zakonshme në kontekstin kosovar. Një pjesë e madhe e të anketuarve mendojnë se kjo dhunë e mundësuar teknologjikisht ndaj grave dhe vajzave “ndodh çdo ditë” ose “ndonjëherë”, në krahasim me “Rrallë” ose “Kurrë”.

Të dhënat e vendosin qartë Gen Z kundër ngacmuesit seksual dhe autorit të dhunës në familje dhe në mbështetje të viktimës raportuese. Megjithatë, kur bëhet fjalë për ngacmimin dhe dhunën seksuale, të dhënat sinjalizojnë gjithashtu një problem me mënyrën se si vetë Gen Z e kupton pëlqimin në raporte ndërgjinore. Në të njëjtën kohë, kuptimi i tyre për dhunën në familje tradhton gjurmët e mbetura të të menduarit stereotipik në mënyrën se si gratë perceptohen se kontribuojnë në të, përmes ekzagjerimit ose flirtimit të grave.

Ky studim ka gjetur disa tendenca pozitive të qëndrimeve kur bëhet fjalë për raportimin e dhunës me bazë gjinore, qoftë ngacmim seksual apo dhunë në familje. Një shumicë e konsiderueshme e të anketuarve 75% prirën të mos pajtohen se “gratë që ngacmohen seksualisht duhet ta zgjidhin vetë në vend që ta raportojnë atë”; 88% ‘nuk pajtohen aspak’ se ka ndonjë gjë të turpshme për një grua që raporton jashtë familjes abuzimin nga burri i saj kur dhe nëse ndodh. Një shumicë (69%) duket e informuar siç duhet për kanalet dhe mjetet e raportimit.

Ka edhe pika të forta edhe të dobëta në kuptimin dhe qëndrimet e Gen Z në Kosovë ndaj dukurisë së femicidit. Nga njëra anë, ata duket se e njohin plotësisht natyrën kulturore dhe sociale të fenomenit, në krahasim me shpjegimin e tij në termat e patologjisë individuale. Nga ana tjetër, kultura e fajësimit të viktimave nuk është fshirë plotësisht nga mendësia e të rinjve, pavarësisht përpjekjeve të dukshme të vetëdijshme për ta bërë këtë.

NDËRGJEGJËSIMI DHE NJOHURIA: ÇFARË KONSIDEROHET SI DHUNË NDAJ GRAVE?

Sipas UNHCR-së, dhuna me bazë gjinore (DHBGJ) është “një term ombrellë për çdo veprim të dëmshëm që kryhet kundër vullnetit të një personi dhe që bazohet në dallimet shoqërore (d.m.th. gjinore) midis meshkujve dhe femrave. Ai përfshin akte që shkaktojnë dëme ose vuajtje fizike, seksuale ose mendore, kërcënime për akte të tilla, detyrim dhe privime të tjera të lirisë. Këto akte mund të ndodhin në publik ose privat”². Sipas OKB-së, dhuna nga partneri intim është një nga format më të zakonshme të dhunës së përjetuar nga gratë në mbarë botën dhe, përveç formave të tjera të dhunës fizike, ajo përfshin gjithashtu abuzimin psikologjik dhe sjelljet kontrolluese të mashkullit³.

Të dhënat e anketës tregojnë një problem të qartë të Gen Z lidhur me njohjen ose identifikimin e sjelljes kontrolluese të meshkujve ndaj partneres femër si dhunë ndaj grave.

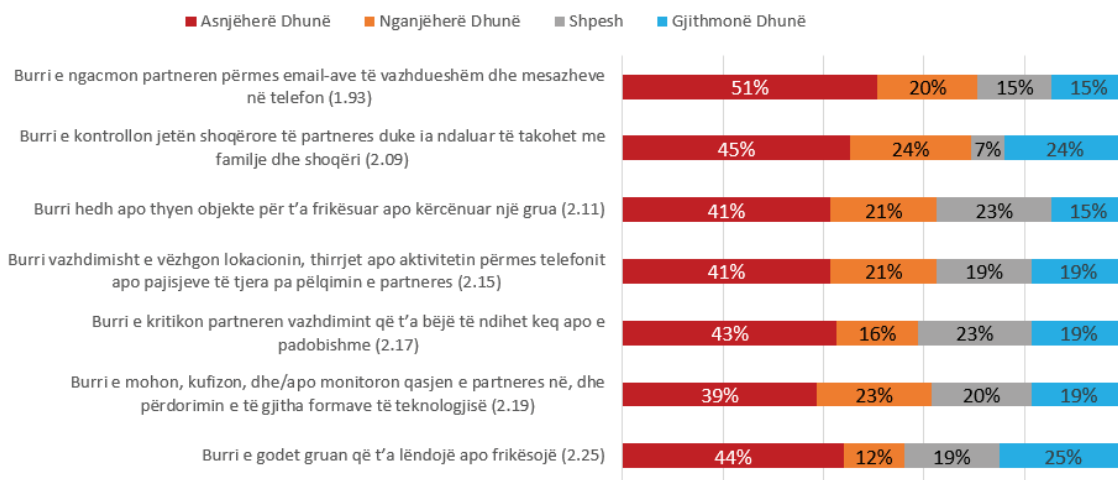
Nga të gjitha dimensionet e matura në këtë studim me meshkujt e rinj kosovarë, rezultatet rreth ndërgjegjësimit dhe njohjes së asaj që konsiderohet si dhunë ndaj grave, janë më alarmueset. A është ky një problem qëndrimi apo thjesht injorancë teknike? Kësaj duhet t'i ofrohet përgjigje më vonë në raport, në kontekstin e informacioneve të tjera të mbledhura. Siç dihet, ndërgjegjësimi dhe njohuria nuk janë të njëjta me mbajtjen e një qëndrimi falës ndaj sjelljes së dhunshme, e lëre më të përfshihesh personalisht në një sjellje të tillë. Këto janë tre konstruksione krejtësisht të ndryshme. Megjithatë, duke mos qenë i vetëdijshëm se një sjellje e caktuar është në mënyrë të papranueshme e dhunshme, mund të rrezikojë ta normalizojë ose tolerojë atë. Për më tepër, studime⁴ të tjera longitudinale ndërkombëtare kanë identifikuar një nivel të ulët të të kuptuarit të dhunës ndaj grave si një nga parashikuesit më të fortë të qëndrimeve mbështetëse të dhunës ndaj grave.

² UNHCR Policy on the Prevention of, Risk Mitigation, and Response to Gender-Based Violence, 2020, UNHCR

³ FAQs: Types of violence against women and girls. UN Women.

⁴ Webster et al., 2019. Attitudes towards violence against women and gender equality among people from non-English speaking countries. ANROWS.

Duke përdorur shkallën 1 deri në 4, ku 4 do të thotë **Gjithmonë Dhunë** dhe 1 do të thotë **Asnjëherë Dhunë**, vlerësoni mendimin tuaj nëse një sjellje e tillë mashkullore përbën sjellje të dhunshme apo jo.

Figura 1: Ndërgjegjësimi për dhunën me bazë gjinore

Shënim: Në çdo figurë që shfaq rezultatet, norma mesatare e deklaratës është dhënë në kllapa së bashku me tekstin e deklaratës dhe % për përgjigjet e kategorisë. Për shembull, në një shkallë prej 4, mesatarja 2.25 tregon një normë më të lartë miratimi se 1.93

Dikush mund t'i interpretojë këto gjetje si reflektim të ndryshimit në normat shoqërore, sepse deri para disa dekadash dhuna me bazë gjinore kuptohej vetëm në terma fizikë. Falë përpjekjeve të pandërprera të shoqërisë civile brenda dhe jashtë vendit, sot ekziston një ndërgjegjësim më i gjerë se DHBJGJ mund të jetë fizike, psikologjike, seksuale apo edhe socio-ekonomike. Për fat të keq, vlerësimet e deklaratave në këtë studim reflektojnë dobët mbi këtë kuptim. Edhe deklaratat që përfshijnë dhunë të qartë fizike janë vlerësuar dobët: 44% e të anketuarve nuk duket se e konsiderojnë dhunë rastin kur “burri godet ose shtyn një grua për të shkatëruar dëm ose frikë”, ndërsa 12% të tjerë mendojnë se është vetëm “nganjëherë dhunë”. Sjellja e dhunshme si “burri hedh ose thyen sende për të frikësuar ose kërcënuar një grua” llogaritet si “Gjithmonë dhunë” vetëm për 15% të të anketuarve, ndërsa 41% e tyre mendojnë “kurrë dhunë”, dhe 21% të tjerë mendojnë se është vetëm “nganjëherë dhunë”.

Kur të anketuarit u grupuan në dy kategori moshe (“nën 18” kundrejt “18 e tutje”), u raportuan norma më të mira ndërgjegjësimi midis të anketuarve më të vjetër (“18 e tutje”) në të gjitha deklaratat. Për më tepër, kjo e vë grupmoshën e të rinjve (15, 16, 17 vjeç) në qendër të vëmendjes për një nevojë urgjente për edukim sistematik dhe fushata ndërgjegjësuese rreth asaj që konsiderohet dhunë dhe shenja të abuzimit në marrëdhënie.

Gen Z në përgjithësi, dhe ata të moshës 17 e poshtë në veçanti, kanë nevojë për edukim sistematik rreth asaj se çfarë përbën dhunë me bazë gjinore.

QËNDRIMET DHE PERCEPTIMET GJINORE: ÇFARË ÇON NË DHUNËN NDAJ GRAVE?

Qëndrimet, perceptimet dhe bindjet janë të ndërlidhura ngushtë dhe shpesh përdoren në mënyrë të ndërsjellë në literaturën sociale, megjithatë, ato nuk janë sinonime. Qëndrimet janë të tre llojeve - njohëse, afektive, dhe të sjelljes⁵. Si përmbledhje, qëndrimet janë një fenomen shumë kompleks, pasi ato veprojnë në të dy nivelet - të vetëdijshme dhe të pavetëdijshme të njohjes, dhe një sërë faktorësh kompleksë si besimet, vëmendja, motivimi, emocionet, përvojat e kaluara, qëllimet dhe pritshmëritë mund të ndikojnë në to. Për shembull, ai që vlerëson shumë vlerat e familjes (vlerat) dhe beson se rolet tradicionale gjinore janë mënyra e vetme e duhur për të organizuar jetën shtëpiake (besimet), mund të kuptojë emancipimin e grave si kërcënues për këto role gjinore (perceptime), prandaj, zhvillon qëndrime negative ndaj çdo perspektive të barazisë gjinore (qëndrime). Nga ana tjetër, këto qëndrime mund të përkthehen në forma të ndryshme të sjelljes shtypëse ndaj partneres, ose pjesëtareve të tjera femra të familjes, me motivimin dhe racionalizimin se duke vepruar kështu mbron familjen dhe ruan vlerat shoqërore. Ndonjëherë, një ndjenjë e tillë e hegjemonisë mashkullore përfundon në dhunë të drejtpërdrejtë fizike apo edhe femicid.

Ka shumë arsye pse studimi i qëndrimeve është i rëndësishëm. Së pari, qëndrimet janë kyçe për të ndikuar dhe parashikuar sjelljen njerëzore. Qëndrimet shpesh përshkruhen si një predispozitë për të vepruar në një mënyrë të caktuar. Prandaj, qëndrimet studiohen për të parandaluar sjelljen e padëshirueshme. Së dyti, qëndrimet nuk janë të përhershme dhe ato mund të ndikohen në një mënyrë ose në një tjetër. Kjo është një arsye tjetër pse është e rëndësishme të studiohen dhe monitorohen qëndrimet, të ushqehen ato të mira dhe të modifikohen ato me efekte potencialisht të dëmshme në nivele individuale dhe shoqërore. Qëndrimet mund të ndryshohen nëpërmjet edukimit, bindjes dhe ristrukturimit kognitiv, i cili përfshin ndryshimin e besimeve dhe vlerave themelore që mbështesin qëndrimin. Për shembull, në vend që të lidhet barazia gjinore me një kërcënim për familjen, mund të mësohet ta zëvendësojë atë besim me faktin se një grua e arsimuar dhe e përmbushur është një shtyllë e sigurt për një familje të shëndoshë dhe një shoqëri të begatë, ndërsa një grua e shtypur dhe me të drejta të privuara nuk mund ta luajë atë rol.

5 Guthrie Yarwood, M. (2022). Psychology of human emotion: An open access textbook. Pressbooks.

Rolet dhe stereotipet gjinore

Dhuna me bazë gjinore mund të përkufizohet edhe si “qëndrime tradicionale me të cilat gratë konsiderohen si të nënshtruara ndaj burrave. Ato përfshijnë gjithashtu role të stereotipizuara që përjetësojnë praktika të përhapura që përfshijnë dhunën ose detyrimin, si dhuna në familje dhe abuzimi...” (UN Women)⁶. Në këtë studim, një listë e përzgjedhur e deklaratave të përgjithshme mbi rolet dhe stereotipet gjinore iu dha pjesëmarrësve për të vlerësuar nivelin e tyre të përkrahjes personale (Fig.2). Për të filluar me disa gjetje relativisht pozitive, një shumicë e konsiderueshme e të anketuarve ‘Nuk pajtohen aspak’ (56%) dhe ‘disi nuk pajtohen’ (38%) se ‘Grave nuk duhet dhënë shumë të drejta meqë kanë tendencë t’i keqpërdorin’. Një tjetër gjetje disi pozitive e pason këtë, vetëm 15% e mostrës besojnë se ‘gratë janë më pak logjike se burrat’, ose se ‘diskriminimi ndaj grave nuk është më problem në vendin e punës në Kosovë’. Megjithatë, edhe pse shumica e të anketuarve nuk i shohin gratë si ‘më pak të afta se burrat për të menduar logjikisht’, shumë prej tyre zgjedhin që burrat të jenë përgjegjës në shtëpi, në marrëdhënie, në vendet e punës dhe në pozitën në komunitet.

Si në shumë vende të tjera, gjetjet tregojnë një tolerancë më të lartë për liderhipin e grave në vendin e punës dhe në hapësirat publike, krahasuar me çështjet familjare shtëpiake dhe hapësirat private “. “Burrat duhet ta marrin kontrollin në lidhje dhe të jenë kryefamiljarë” është miratuar nga dy të tretat e të gjithë të anketuarve (39% pajtohen plotësisht + 27% deri diku dakord). Në të njëjtën kohë, dy të pestat (20% pajtohen plotësisht + 19% disi dakord) kanë pikëpamjen se “Burrat, dhe jo gratë, duhet të mbajnë pozita përgjegjësie në komunitet”. Megjithatë, perceptimet se burrat janë shefa më të aftë në vendet e punës, (hapësirat publike) dhe se gratë janë ato që preferojnë që burrat e tyre të jenë në krye të marrëdhënies (hapësirat private), ende mbizotërojnë.

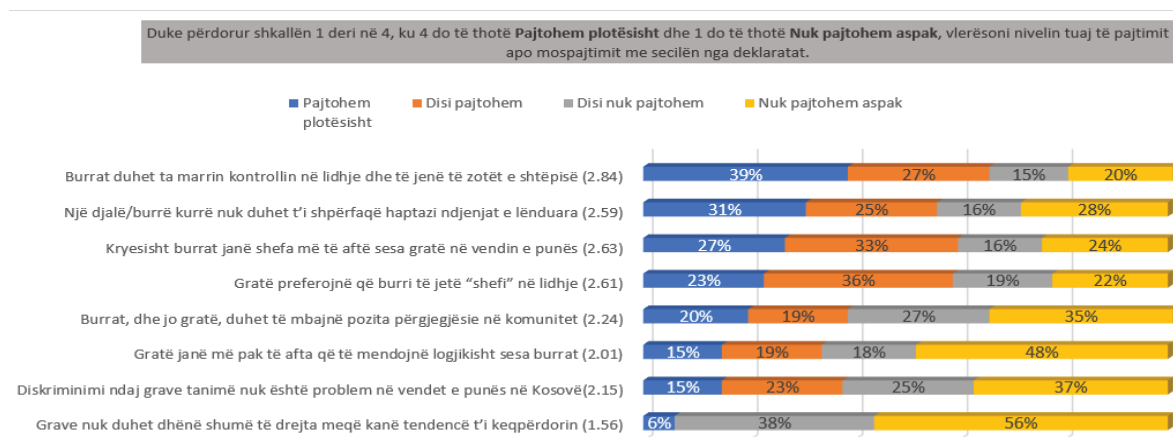

Figura 2: Qëndrimet ndaj roleve dhe stereotipeve tradicionale gjinore

⁶ General recommendations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women. UN Women.

Korrelacioni i fortë statistikor midis të gjitha pohimeve, përveç një rast, sugjeron qëndrueshmëri në tendencat e qëndrimeve rreth roleve dhe stereotipeve gjinore. Në përgjithësi, një pajtueshmëri më e fortë në të gjitha deklaratat vërehet nga grupi më i ri (nën 18 vjeç) dhe të anketuarit nga zonat joubane.

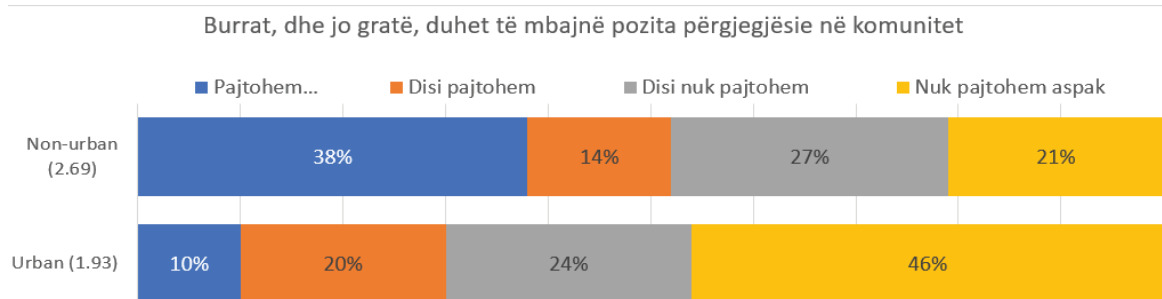

Figura 3: Qëndrimi ndaj grave që mbajnë pozita përgjegjësie në komunitet: Dallimet urbane kundrejt joubane

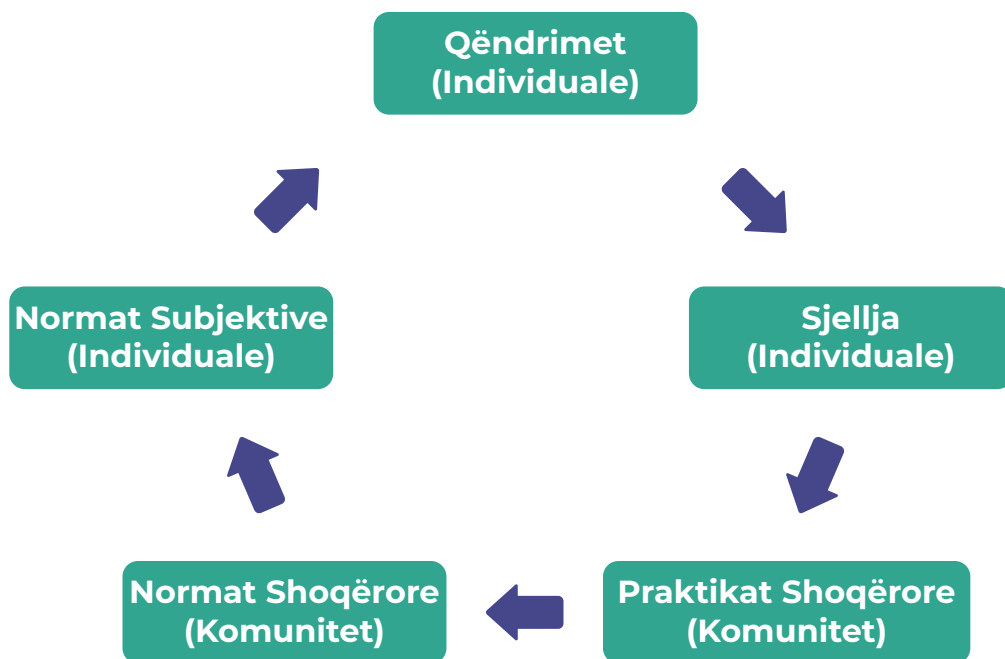

Edhe pse stereotipet tradicionale gjinore janë të përhapura, nuk ka tendencë të reagimit të tipit 'maskulinist toksik' në mesin e shumicës së Gen Z në Kosovë: 56% 'nuk pajtohen aspak dhe 38% 'disi nuk pajtohen' se 'Grave nuk duhet dhënë shumë të drejta meqë kanë tendencë t'i keqpërdorin'.

ÇFARË I MBËSHTET IDETË E TË RINJVE PËR STEREOTIPET GJINORE?

Normat subjektive kundrejt normave shoqërore

Përderisa qëndrimet janë të motivuara individualisht, normat sociale janë të motivuara shoqërisht. Përderisa qëndrimet funksionojnë në nivel individual, normat sociale janë besimet, vlerat dhe qëndrimet e mbajtura nga shumica e një grupi të caktuar që nënvizojnë praktikatat sociale. Natyrisht, normat sociale ndikojnë në qëndrimet dhe sjelljet individuale pasi individët kujdesen për rëndësinë që të tjerët u japin atyre duke menduar në një mënyrë të caktuar ose duke kryer një sjellje të caktuar⁷. Normat subjektive janë një lloj përbrendësimi i normave shoqërore. Normat gjinore janë norma shoqërore që lidhen veçanërisht me dallimet, rolet dhe pritshmëritë gjinore. Një normë e zakonshme gjinore, për shembull, është se gratë dhe vajzat do dhe duhet të bëjnë shumicën e punëve shtëpiake⁸.

Figura 4: Cikli rekursiv ndikues ndërmjet qëndrimeve individuale dhe normave shoqërore

Në të gjitha shoqëritë dhe komunitetet, dhuna ndaj grave dhe vajzave është e rrënjësuar në normat shoqërore të pranuar gjerësisht, të cilat shumë shpesh kontribuojnë në pabarazinë gjinore, të drejtën e mashkullit dhe dominimin dhe kontrollin mbi trupat e grave dhe jetën private dhe shoqërore. Hulumtimi i Oxfam International (2018)⁹ nga 12 vende në disa kontinente ka identifikuar disa tendenca dhe faktorë në normat shoqërore që përjetësojnë dhunën ndaj grave dhe vajzave. Këto dhjetë norma gjinore që tregohen të lidhura fort me dhunën me bazë gjinore, janë përzgjedhur si faktorë për t'u testuar në këtë anketë. Ato janë vlerësuar

⁷ Worthington, A. K. (2021). Persuasion Theory in Action. University of Alaska Anchorage.

⁸ Haider, H. (2017). Changing gender & social norms, attitudes and behaviors. K4D Helpdesk Research Report series. Brighton, UK: Institute of Development Studies.

⁹ Ten harmful beliefs that perpetuate violence against women and girls. Oxfam International. 2018.

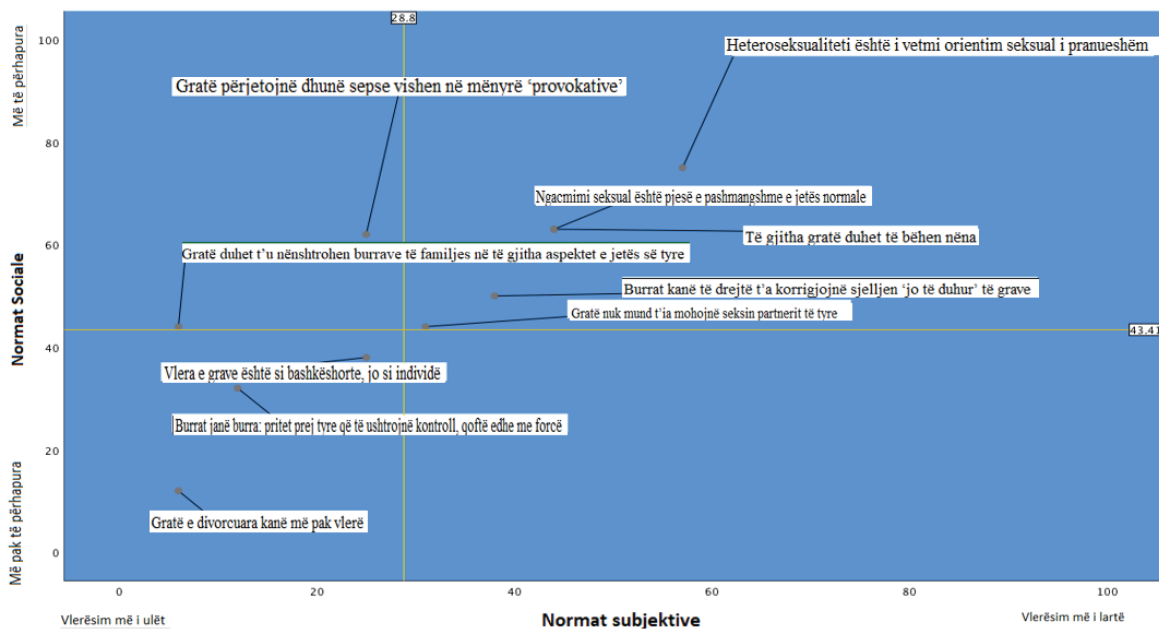

në anketimin sasior, si në nivel individual si norma subjektive, ashtu edhe në nivel social si norma të perceptuara shoqërore. Matriksi (Fig.5) tregon rezultatet: vlera e caktuar në boshtin horizontal është pajtueshmëria personale e të anketuarve me secilën nga normat gjinore, ndërsa vlerat e caktuara në boshtin vertikal tregojnë perceptimin e të anketuarve për atë që shoqëria miraton si norma gjinore të pranueshme. Pyetjet e normave shoqërore u përshtatën me katër opsione përgjigjeje: ‘Të gjithë njerëzit që njoh pajtohen, ‘Shumica e njerëzve që njoh pajtohen, ‘Disa nga njerëzit që njoh pajtohen’, dhe ‘Asnjë nga njerëzit që njoh nuk pajtohet’. Të dhënat e vlerësimit u mblodhën veçmas në dy pika të ndryshme gjatë anketës, për të kuptuar më saktë besimet dhe perceptimet spontane.

Dhjetë norma të përzgjedhura gjinore, të provuara se lidhen me GBV në studime të tjera, u testuan në mënyrë specifike në këtë anketë dhe të dhënat tregojnë se Gen Z nuk i miraton ato si norma subjektive.

Në përgjithësi, miratimi personal për të gjitha normat gjinore është relativisht më i ulët se miratimi i parashikuar i normave shoqërore. Pajtueshmëria e të anketuarve me këto norma gjinore është shumë e ulët, gjë që shihet si një gjetje inkurajuese. Kjo, me përjashtim të katër normave: “Heteroseksualiteti është i vetmi orientim seksual që është i pranueshëm” (“pajtohem plotësisht” 44% + “disi pajtohem” 13%); “Ngacmimi seksual është pjesë e pashmangshme e jetës normale” (“pajtohem plotësisht” 13% + “disi pajtohem” 31%); “Të gjitha gratë duhet të bëhen nëna” (“pajtohem plotësisht” 25% + “disi pajtohem” 19%); dhe, “Burrat kanë të drejtë t’i disiplinojnë gratë për sjellje “jo të duhura” (“pajtohem plotësisht” 13% + “disi pajtohem” 25%).

Figura 5: Matrica që shfaq miratimin e normave subjektive kundrejt normave të perceptuara shoqërore

Shënim: Jo të gjithë artikujt e pyetësorit iu treguan të anketuarve të moshës 17 vjeç e lart; veçanërisht artikujt e ndjeshëm mbi femicidin, dhunën seksuale dhe në familje u shfaqën vetëm për vlerësim për të anketuarit e moshës 18 vjeç e lart

Mospërputhja më e madhe midis normave subjektive dhe normave shoqërore u gjet për dy norma gjinore: ‘Gratë përjetojnë dhunë sepse vishen në mënyrë ‘provokative’ (norma subjektive: 25% kundrejt normës sociale 62%) dhe ‘Gratë duhet t’u nënshtrohen anëtarëve meshkuj të familjes në të gjitha aspektet e jetës së tyre’ (norma subjektive 6% kundrejt normës sociale 44%). Duhet theksuar se miratimi më i lartë i normave gjinore në nivel social nuk pasqyron realitetin e saktë shoqëror; ai pasqyron vetëm perceptimet individuale të të anketuarve për mesin e tyre shoqëror ose atë që ata mendojnë se komuniteti e miraton. Pavarësisht se a qëndron ky argument, kjo tregon se kur bëhet fjalë për normat gjinore, të anketuarit e Gen Z në këtë studim e konsiderojnë veten, me vetëdije ose pa vetëdije, si më progresiv në krahasim me rrethin e tyre shoqëror.

Kur bëhet fjalë për normat gjinore, Gen Z e konsiderojnë veten si më progresiv sesa rrethi i tyre i afërt shoqëror.

NORMAT SOCIALE TË BAZUARA NË DISKUTIMET NË FOKUS GRUPE

Hulumtimi sasior mund të hedhë pak dritë mbi qëndrimet që mbajnë të rinjtë, por jo pse i mbajnë ato ose pse po përjetojnë disonanca kognitive rreth tyre. Reagimet cilësore në diskutimet e fokus grupeve ofrojnë njohuri të mëtejshme, veçanërisht në lidhje me normat sociale që e udhëheqin rininë. Në diskutimin e parë të fokus grupit të mbajtur në Pejë, morën pjesë dhjetë gra, të cilat përfaqësonin një përzierje të mirë të profesionisteve në të 40-at dhe 50-at e tyre. Grupi i dytë i mbajtur në Mitrovicën e Jugut përbëhej nga 11 pjesëmarrës meshkuj kryesisht në të 20-at, 30-at dhe të 40-at, gjithashtu me prejardhje të përzier profesionale dhe etnike. Grupi i tretë u mbajt në ambientet e Katedrales së Shën Nënë Terezës në Prishtinë, me pjesëmarrës të gjinisë së përzier në të 40-at dhe 50-at, për të vlerësuar rolin e fesë në normat gjinore dhe parandalimin e dhunës. E njëjta temë është diskutuar edhe në ambientet e Bashkësisë Islame të Kosovës (BIK) në Prishtinë, me dy përfaqësues të lartë të komunitetit mysliman. Temat e përbashkëta që u shfaqën në të gjitha grupet janë theksuar shkurtimisht më poshtë:

- **Ndërgjegjësimi dhe edukimi mbi DHBGJ: veçanërisht edukimi për ngacmimin seksual për djemtë dhe vajzat është i nevojshëm qysh në moshë shumë të hershme.**
- **Problemi i gjuhës së urrejtjes: të rinjtë kanë nevojë për ‘terapi gjuhësore’ për të pastruar mentalitetin e tyre dhe për të izoluar sjelljen e tyre nga çdo tendencë për DHBGJ.**

- **Kriza tranzicionale për djemtë e rinj:** Djemtë janë nën presion dhe konfuz për shkak të narrativave të ndryshme që dëgjojnë në shtëpi, nga bashkëmoshatarët, në shkollë, në media, etj.
- **Ndikimi negativ i medieve dhe teknologjisë (video lojërat):** këngët e famshme vendase dhe ndërkombëtare janë të mbushura me retorikë të maskulinitetit toksik dhe stimuj vizualë që mbështesin seksualizimin e grave¹⁰.
- **Drejtimi i gishtit kah institucionet sociale:** Dështimi i institucioneve përkatëse për të parandaluar dhunën me bazë gjinore, për të ndërrhyrë në mënyrë efektive dhe për të trajtuar kryerësit.
- **Stereotipet gjinore, veçanërisht në botën dixhitale, janë bërë toksike dhe të vështira për t'u menaxhuar.**
- **Stereotipet dhe normat gjinore është vështirë të sfidohen: megjithatë, në shoqërinë tonë po bëhet përparim i rëndësishëm.**

“Gratë udhëheqëse në komunën e Mitrovicës kanë dëshmuar se janë udhëheqëse shumë të afta të komunitetit dhe administrative, dhe më pak të korruptueshme se burrat... megjithatë, sa më afër pushtetit, gratë do të ishin po aq të korruptueshme sa edhe burrat”. (Grupi i meshkujve)

“Dje në Universitetin e Prishtinës (UP) janë nominuar 17 dekanë të fakultetit dhe vetëm një prej tyre ka qenë femër. Kjo edhe pse 70% e studentëve janë vajza dhe shumica e stafit të UP-së janë gra. Kjo do të thotë se burrave u jepet ende trajtim i favorshëm kur bëhet fjalë për avancimin në karrierë, pozicionet dhe titujt”. (Grupi i meshkujve)

“Në shoqërinë tonë, kodi i veshjes është i lidhur me moralin, prandaj fatkeqësisht ngacmuesi seksual ndonjëherë arsyetohet... vajzat duhet të bëjnë dallimin mes hapësirave private dhe publike dhe duhet të kenë respekt për hapësirat publike”. (Grupi i meshkujve)

“Dhuna mësohet! sidomos nëse i ekspozohemi shpesh”. (Grupi i femrave)

“Pavarësisht se a e raportojnë ngacmimin seksual apo jo, vajzat janë nën presion në të dyja rastet. Mos raportimi i tij reflekton mungesë besimi në institucionet sociale.” (Grupi i femrave)

“Dhuna ndaj grave nganjëherë shkaktohet në kontekstin e familjes së gjerë dhe shpeshherë janë vetë gratë e moshuara në familje ato që e stimulojnë atë”. (Grupi i femrave)

“Çelësi është konsiderimi i partnerit si qenie njerëzore, si person më vete, sesa si diçka që e posedoni ose si dikë që ju detyrohet në çdo kohë. Tranzicioni i normave gjinore? Nuk po reflektojmë sa duhet!”. (Grupi i Katedrales)

¹⁰ Jashari, Fatlum. (2024). You are what you listen to. MY attempt to denormalize violent lyrics in songs. Kosovo 2.0

“Ka shumë kuota dhe ego në barazinë gjinore: sistemi po thirret në barazinë gjinore, pa u marrë mjaftueshëm me çështjet rrënjësore të diskriminimit gjinor, pabarazisë dhe të gjithë shkaktarët e dhunës me bazë gjinore. Ne kemi nevojë për edukim dhe trajtim sistematik të çështjes... (Grupi i Katedrales)

“Të abuzosh me fenë do të thotë ta shohësh tjetrin (personin apo gjininë) si mjet, instrument, dhe jo në kuptimin e barazisë dhe bashkëjetesës”. (Grupi i Katedrales)

Pjesa që kemi përfituar nga pjesa cilësore e hulumtimit është se Gen Z i projektton me mjaft saktësi normat shoqërore si relativisht më regresive kundrejt aprovimit të tyre të normave gjinore. Gjatë diskutimeve të fokus grupeve (Grupi i grave) u vu re një ndjenjë pakënaqësie ndaj transformimit të rolit të gruas në shoqëri dhe në shtëpi. Kishte ngurrim sa i përket faktit se çfarë “po përpiqen të bëjnë gratë sot”, “po neglizhojnë familjen” derisa “orvaten t’i kompensojnë të gjitha vitet e humbura të diskriminimit të kaluar”. Për më tepër, ‘burrat tani kanë frikë nga martesë ose të krijojnë familje’ për shkak të ‘lirive të reja të grave’. Nëse jo në mënyrë eksplicite, rezerva e nënkuptuar ndaj konceptit të ‘barazisë gjinore’ është sentiment që nuk diskutohet.

Barazia gjinore shihet si një “teori e mirë”, por jo si diçka që “duhet pasur patjetër”. Kjo ndjenjë duket se nxitet kryesisht nga rregullimet praktike të përditshme të jetës në nivelin bërthamor të familjes, por edhe më me rëndësi, në nivelin e familjes së gjerë, ku rolet stereotipike gjinore janë të parapërcaktuara në mënyrë fikse. Në grupin e grave, për të ilustruar dyshimin e tyre ndaj çdo mundësie të transformimit të stereotipeve gjinore, dhanë edhe shembuj si ‘një familje me 6 anëtarësh, me 5 anëtare femra që të gjitha presin që anëtari i vetëm mashkull t’i ushqejë ato!’. Kjo nuk interpretohej si shembull i nevojës për të ndryshuar modus vivendi-n normativ, por shihej si një ‘fakt’ që ‘ndryshimi është i vështirë’.

Nostalgjia për të kaluarën u rishfaq disa herë edhe në grupin e meshkujve. Ata vazhdimisht krahasonin rolet dhe pritjet gjinore në të kaluarën dhe sot, dhe përgjigjet e tyre vlerësuese ishin të përziera. Ndërkohë që ata duket se e vlerësojnë progresin: “Të drejtat e grave janë në thelb “të garantuara” dhe u përkasin grave: askush nuk duhet të debatojë se a duhet t’ua ‘japë’ dhe askush nuk mund t’ua heqë ato’. Në të njëjtën kohë, kishte rezervime: “Sot gratë kanë më shumë të drejta sesa burrat”, duke shprehur vlerësimin për kodin moral të së kaluarës, duke përfshirë kontrollin e sjelljes, ndjenjën e respektit, fajit dhe turpit midis të dy gjinive, që disa prej tyre e konsideronin se mungon në shoqërinë bashkëkohore.

Normat shoqërore të bazuara në fe

Cili është roli i ndikimit fetar në normat dhe stereotipet gjinore dhe a ka tendenca që kontribuojnë drejt dhunës me bazë gjinore? Si mund të shfrytëzohet më së miri narrativa fetare për t'u përballur me dhunën me bazë gjinore? Është e rëndësishme të theksohet se, përveç normave që mund të mbështesin në mënyrë implicite dhunën ndaj grave, fetë nga të cilat njerëzit marrin frymëzim kanë edhe norma të tjera që mbrojnë në mënyrë eksplicite kundër kësaj dhune. Gjithçka varet nga rrotullimi i skenarit dhe nga mënyra se si praktikuesit fetarë aktivë e përdorin atë. Problemi është rrëfimi i përvetësuar fetar për të ushqyer skenarë për justifikimin, arsyetimin ose minimizimin e dhunës ndaj grave. Për të diskutuar këto dhe pyetje të tjera të ndërlidhura, u mbajt një intervistë me Kryeimamin e Kosovës, Vedat ef. Sahiti dhe kryesuesen e Departamentit të Gruas në BIK, znj. Vaxhide Podvorica Bunjaku.

Kryeimami ishte kategorik që asnjë lloj dhune nuk ka asnjë bazë në fenë islame dhe se publiku duhet të vazhdojë të jetë i kujdesshëm dhe selektiv kur merr përmbajtje fetare, veçanërisht nga të gjitha llojet e predikuesve në 'TikTok'. Në vend që t'u vihet veshi predikuesve të huaj me ndikim global, të cilët nganjëherë duket se kanë një tërheqje të fortë për audiencën vendase, zgjidhja është 'portali institucional' vendas. Në ambientet e BIK-ut gjatë bisedës u diskutua edhe se si stereotipet e ngurta gjinore janë më shumë me origjinë kulturore sesa fetare. Ato gjithashtu nuk janë të shëndetshme për burrat - i bëjnë ata të shtypin ndjenjat e tyre të vërteta dhe të bëhen të pandjeshëm ndaj familjeve të tyre. Si të përdorim këshillat fetare për të edukuar djemtë e rinj që të mos bëhen të dhunshëm? Si të ç'mësojmë qëndrimet e dëmshme kulturore? Kryeimami renditi një varg aktivitësh institucionale dhe bashkëpunimesh organizative, me OSBE, UN-FPA, SIT, ministritë lokale, departamentet e policisë, e kështu me radhë, në misionin për të edukuar publikun e grupmoshave të ndryshme mbi rreziqet dhe parandalimin e dhunës me bazë gjinore.

“Ne vazhdimisht kemi qenë dhe vazhdojmë të jemi të zëshëm kundër çdo rasti padrejtësie apo diskriminimi, e lëre më dhunën me bazë gjinore! Kryeimami i Kosovës, Vedat ef. Sahiti

Përveç kësaj, u diskutua për kombinimin e dëmshëm të normave kulturore që fshihen nën narrativën fetare. Jurisprudenca islame është shumë e pasur dhe e detajuar me vendime të shkëlqyera për çdo ndërveprim shoqëror dhe nuk ka asnjë bazë për ndonjë dhunë apo padrejtësi të bazuar në gjini. Nuk ka asnjë bazë për të ashtuquajturat 'vrasje nderi' në të, për shembull – ky fenomen tragjik pasqyron zakonet dhe mendësitë e degjeneruara kulturore.

Nga ana tjetër, shumë nga ato stereotipet dhe kufizimet e ngurta gjinore janë kulturore dhe jo fetare. Znj. Vaxhide Podvorica Bunjaku përmendi se si diskursi fetar po përdoret për të ç'mësuar qëndrimet e dëmshme apo zakonet kulturore. Për shembull, diskriminimi gjinor i fëmijëve që favorizon djemtë ndaj vajzave. Ligjëratat fetare kanë pasur ndikim në ndryshimin e këtij qëndrimi diskriminues, duke përfshirë deklaratat të ndryshme profetike

mbi vlerën e arsimit të vajzave, trajtimin e mirë të vajzave dhe prova të tjera tekstuale që ndalojnë në mënyrë eksplicite një favorizim të tillë gjinor.

Në pyetjen se çfarë të bëjmë për faktin që fëmijët e vegjël apo vajzat parashkollore shihen me mbulesa apo veshje të gjata që i pengojnë të përzihen dhe të luajnë lirshëm nëpër këndet e lojërave në Kosovë, përgjigja ishte se nuk ka asnjë urdhër fetar që kërkon një sjellje të tillë; përkundrazi, është një keqinterpretim i fesë nga ana e prindërve. Diskutimet theksuan gjithashtu një varg transformimesh institucionale, që nga themelimi i Departamentit të Grave në BIK, që i ka ofruar më shumë hapësirë zërave dhe aktiviteteve të grave, veçanërisht në drejtim të arritjes së edukimit më të gjerë publik. Qasja “Trajnimi i trajnerëve” është përdorur me sukses si me teologët femra ashtu edhe me imamët meshkuj të shpërndarë në të gjithë vendin, për të trajtuar dhe parandaluar dhunën me bazë gjinore.

“Kur bëhet fjalë për dhunën me bazë gjinore, ndihem sikur kemi dësh-tuar që në fillim – tek arsimi – i kemi zhgënjyer fëmijët në këto fillime shumë të brishta. Kjo është arsyeja pse ne kemi avokuar vazhdimisht që të përfshihen fragmente fetare edukative në kurrikulën shkollore”. Krye-imami i Kosovës, Vedat ef. Sahiti

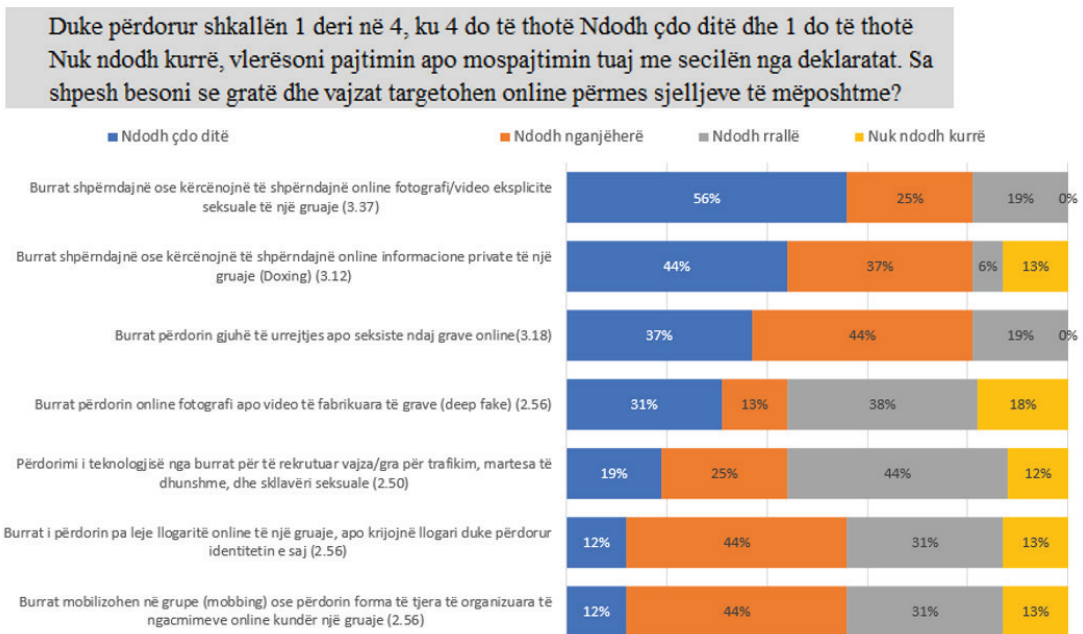
Në bisedën me dom Agim Qerkinin, famullitarin e Prishtinës, ‘barazia gjinore’ dhe ‘falja’ ishin fjalë kyçe përcaktuese të të gjithë diskursit. “Barazia për ne është e dhënë, e natyrshme, e padiskutueshme... në komplementaritetin gjinor qëndron vazhdimësia e jetës.” Rezultate të ngjashme dolën edhe gjatë fokus grupeve (Grupi i Katedrales), dhe në përgjithësi, nuk kishte asnjë ndjenjë shqetësimi, dyshimi apo rezervimi ndaj konceptit të barazisë gjinore. “Barazia gjinore është pjesë përbërëse e plan-programit të Kishës”, tha një nga pjesëmarrëset femra në fokus grup. “Jam rritur në Klinë, 3 km larg kishës lokale, dhe gjithmonë jemi trajtuar si të barabartë, vajza dhe djem, gjatë të gjitha fazave dhe përvojave në komunitetin tonë; nga pagëzimi, konfirmimi, shenjtërimi dhe më tej në moshën madhore”. “Ne ndihemi të barabartë që nga fëmijëria”, tha një tjetër pjesëmarrëse, “Unë vetë kam 5 fëmijë dhe kjo është mënyra se si i rrisim fëmijët – të barabartë. Familja merr pjesë në predikimet e së dielës së bashku, ne ulemi së bashku, i përmbushim rolet tona së bashku”. “Gjatë seancës sonë të këshillimit para martesës në vitin 1996”, tha një pjesëmarrës mashkull, “prifti më tha: “Nëse nuk je në gjendje të falësh, atëherë më mirë të mos martohesh fare. Ne u edukuam për falje, harmoni, pajtim dhe dashuri përpara se të recitonim zotimet tona të shenjta martesore”.

“Të gjitha institucionet duhet të bashkëpunojnë për të parandaluar dhunën me bazë gjinore dhe dhunën në përgjithësi. Kushtet tona sot janë më të mira sesa disa dekada më parë. Komunikimet dhe lidhja ndërkomunitare janë më të mira, dhe kontakti me të gjitha anët e komunitetit është më i mirë tani. Më parë na duhej të mjaftoheshim me predikimet e së dielës, tani kemi mbledhjet e rregullta të të rinjve, katekizmin me fëmijët dhe tubimet për të gjitha moshat; ne trajtojmë rregullisht temën e dhunës me bazë gjinore. Ndoshta disa dekada më parë ne ishim të fokusuar në rituale, tani fokusi është më shumë në ndërtimin e mendësisë dhe përmirësimin e kulturës së komunitetit.” Famullitari i Prishtinës, Dom Agim Qerkini

DHUNA NDAJ GRAVE E LEHTËSUAR PËRMES TEKNOLOGJISË

Qasja në teknologji dhe në botën dixhitale ka kontribuar në fuqizimin e grave në mbarë botën në një mori mënyrash. Megjithatë, UNFPA ka tërhequr me kohë vëmendjen për faktin se teknologjia dhe hapësirat online po bëhen gjithnjë e më të pasigurta dhe po shndërrohen në armë kundër grave dhe vajzave bazuar në gjininë e tyre¹¹. Në nivel global, 66 për qind e grave kanë raportuar se kanë përjetuar dhunë me bazë gjinore të lehtësuar teknologjikisht (DHBGJLT) – duke përfshirë raste të ngacmimit kibernetik dhe përndjekjes, *doxing* dhe abuzimit seksual përmes fotografive¹². Në anketën aktuale sasiore, të anketuarve të Gen Z u është kërkuar të vlerësojnë shpeshësinë e dhunës së mundësuar teknologjikisht ndaj grave që ndodh në kontekstin kosovar. Ata i janë përgjigjur pyetjes ‘Sa shpesh besoni se gratë dhe vajzat në Kosovë janë në shënjestër në internet përmes sjelljeve të mëposhtme’ për një listë të zgjedhur të rasteve (Fig. 6), duke përdorur katër opsione përgjigjeje: “Ndodh çdo ditë”, “Ndodh nganjëherë”, “Ndodh rrallë” dhe “Nuk ndodh kurrë”.

Figura 6: Shpeshësia e perceptuar e Gen Z për dhunën e mundësuar përmes teknologjisë

Për fat të keq, gjetjet tregojnë një shkallë të lartë të përhapjes së ngacmimeve në internet që targetojnë gratë dhe vajzat. Asnjë nga të anketuarit nuk mendon se “Kjo nuk ndodh kurrë” kur bëhet fjalë për “Meshkujt që përdorin gjuhë seksiste ose urrejtjeje ndaj një gruaje në internet”, dhe “Burrat që shpërndajnë ose kërcënojnë se do të shpërndajnë fotografi/video të një gruaje me përmbajtje eksplicite seksuale në internet”. Përkundrazi, një pjesë e madhe e të anketuarve mendojnë se këto forma të dhunës së mundësuar teknologjikisht ndaj grave ‘ndodhin çdo ditë’ ose ‘nganjëherë’.

Gen Z mendon se forma të caktuara të dhunës së lehtësuar nga teknologjia ndaj grave dhe vajzave, siç janë gjuha seksiste ose e urrejtjes, shantazhet seksuale dhe doxing janë të zakonshme në kontekstin kosovar.

¹¹ Technology-Facilitated Gender-Based Violence: A Growing Threat. UNFPA.

¹² Kristine Baekgaard, 2023-2024 Hillary Rodham Clinton Fellow, Georgetown Institute for Women, Peace and Security

NGACMIMI SEKSUAL: RAPORTIMI ËSHTË ÇELËSI

Ky hulumtim ka gjetur disa tendenca pozitive të qëndrimeve kur bëhet fjalë për raportimin e dhunës me bazë gjinore, qoftë ngacmim seksual apo dhunë në familje. Siç tregohet në grafikun më poshtë (Fig. 7), një shumicë e konsiderueshme e të anketuarve 'nuk pajtohen aspak (69%) dhe 'disi nuk pajtohen' (6%) që *'gratë që ngacmohen seksualisht duhet ta zgjidhin vetë problemin në vend që ta raportojnë'*. Kjo pasohet nga një mospajtueshmëri po aq e rëndësishme (44% "nuk pajtohen aspak" + 44% "disi nuk pajtohen") se *"gratë që presin javë ose muaj për të raportuar ngacmimet seksuale me siguri gënjejnë"*. Ky rezultat vendos besimin në anën e viktimave dhe e vendos qartë Gen Z kundër ngacmuesit. Megjithatë, rezultatet nuk janë aq mbështetëse në disa dimensione të tjera, d.m.th. kur merret parasysh shfaqja e seksualitetit të grave. Të dhënat tregojnë një pajtim relativisht të lartë me deklaratat *"Meqë disa gra paraqiten tejet seksuale në publik, nuk është për t'u çuditur që disa burra mendojnë se mund t'i prekin ato pa leje"* (12%+31%), dhe *"Nëse një grua i dërgon partnerit të saj fotografi nudo, ajo është pjesërisht përgjegjëse nëse ai e shpërndan pa lejen e saj"* (6%+37%). Megjithatë, kjo nuk duhet të interpretohet sikur këta të anketuar po e arsyetojnë sjelljen e tillë të dhunuesit. Ky është një interpretim vëzhgues i një situatë viktimë-autor. Megjithatë, qëndrime të tilla dekurajuese gjenden në shumicën e dimensioneve të tjera.

Të dhënat e vendosin qartë Gen Z kundër ngacmuesit seksual dhe në mbështetje të viktimës raportuese; megjithatë, kjo poashtu sinjalizon një problem me mënyrën se si vetë Gen Z e kupton pëlqimin (konsentin).

Për shembull, një përqindje jashtëzakonisht e lartë e të anketuarve (12% 'pajtohen plotësisht' + 62% 'disi pajtohen') pajtohen që *'Shumë gra gabimisht i interpretojnë komentet apo veprimet jotendencioze si seksiste'*. Një përqindje tjetër e lartë e të anketuarve (19% 'pajtohen plotësisht'+ 44% 'disi pajtohen') pajtohen se *"Ndodh që akuzimet për sulme seksuale të përdoren nga gratë si hakmarrje personale ndaj burrave"*. Të dhënat sinjalizojnë gjithashtu një çështje serioze me mënyrën se si interpretohet pëlqimi ose konsenti, me një përqindje papranueshmërisht të lartë të të anketuarve (19%+25%) që kanë mendimin se *'gratë shpesh thonë 'jo' kur nënkuptojnë 'po'*, dhe një përqindje tjetër e lartë (19%+19%) që pajtohen se përdhunimi u atribuohet thjesht nevojave biologjike.

Duke përdorur shkallën 1 deri në 4, ku 4 do të thotë **Pajtohem plotësisht** dhe 1 do të thotë **Nuk pajtohem aspak**, vlerësoni nivelin tuaj të pajtimit apo mospajtimit me secilën nga deklaratat.

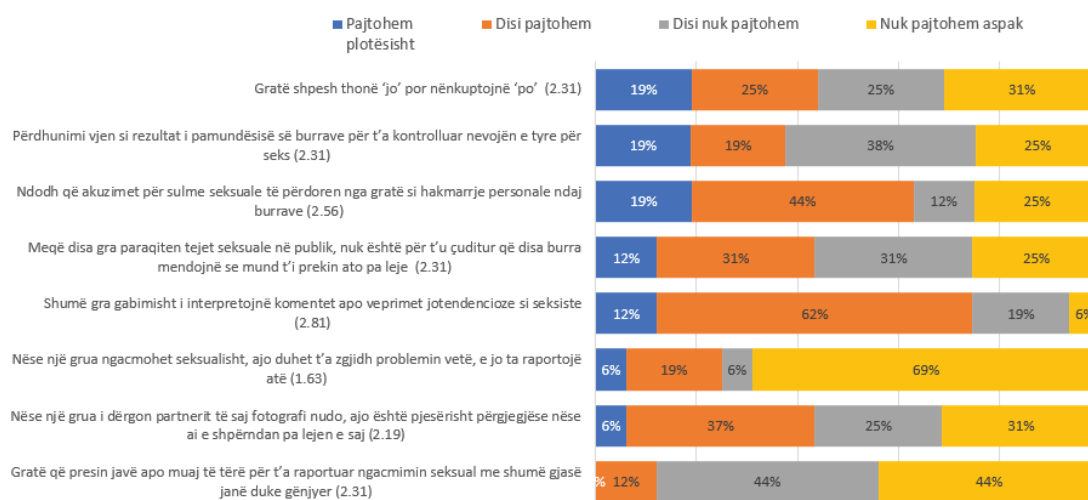

Figura 7: Qëndrimet kundrejt ngacmimit seksual

DHUNA NË FAMILJE: KRYERËSI NUK JUSTIFIKOHET

Dhuna nga partneri intim është një nga manifestimet e dhunës në familje. Dhuna në familje është dhuna që ndodh brenda sferës private, familjare, përgjithësisht ndërmjet individëve që kanë lidhje gjaku ose intimiteti. Dhuna në familje nuk kufizohet vetëm tek gratë, për shembull, ajo përfshin gjithashtu abuzimin e fëmijëve dhe të moshuarve në sferën familjare¹³. Në përputhje me raportimin e ngacmimit seksual, gjetjet e anketës tregojnë një rezultat inkurajues kur bëhet fjalë për raportimin e dhunës në familje. 88% e të anketuarve 'nuk pajtohen aspak' se ka ndonjë gjë të turpshme për një grua që raporton abuzim nga burri i saj jashtë familjes kur dhe nëse ndodh. Nga ana tjetër, vetëm 19% e të rinjve nuk e kanë idenë se ku të kërkojnë këshilla ose mbështetje jashtë familjes nëse do të ndodhte dhuna në familje. Fatmirësisht, shumica (44%+25%) do të dinin se ku të kërkonin këshilla dhe mbështetje për një çështje të dhunës në familje.

Të dhënat nuk tregojnë tendencë të Gen Z për të justifikuar autorin e dhunës në familje, as për ta minimizuar ose për ta normalizuar atë në çfarëdo forme.

Një tjetër rezultat inkurajues është se duket se nuk ka tendencë të përgjithshme në mesin e Gen Z për të justifikuar autorin e dhunës në familje. Një përqindje jashtëzakonisht e lartë e të anketuarve (75% 'nuk pajtohen aspak' + 19% 'disi nuk pajtohen') nuk pajtohen se 'Dhuna në familje mund

¹³ FAQs: Types of violence against women and girls. UN Women.

të arsyetohet nëse ushtruesi i saj është i ndikuar nga alkooli”; (56% ‘nuk pajtohen aspak’ + 31% ‘nuk pajtohen’) nuk pajtohen se ‘Dhuna në familje mund të arsyetohet nëse pas saj, ushtruesi i dhunës kërkon falje të sinqertë’. Gjithashtu, ka një mospajtueshmëri të fortë (75%) me pohimin se “është detyrë e një gruaje të qëndrojë në një marrëdhënie të dhunshme për të mbajtur familjen të bashkuar”.

Duke përdorur shkallën 1 deri në 4, ku 4 do të thotë **Pajtohem plotësisht** dhe 1 do të thotë **Nuk pajtohem aspak**, vlerësoni nivelin tuaj të pajtimit apo mospajtimit me secilën nga deklaratat.

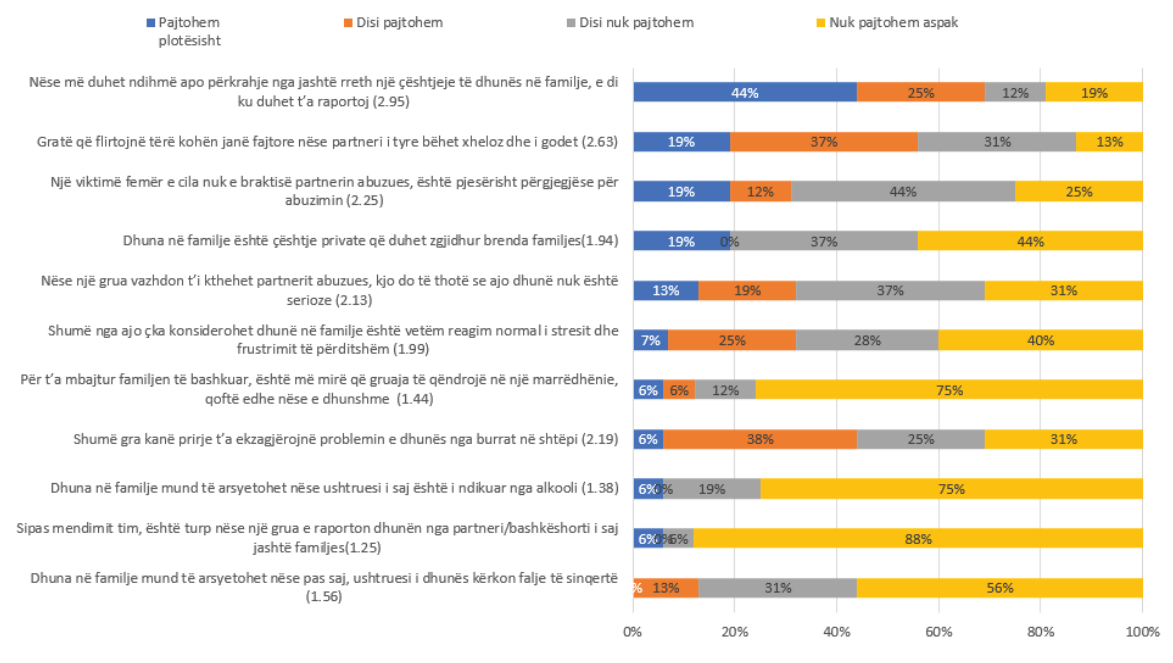

Figura 8: Qëndrimet ndaj dhunës në familje

Kur bëhet fjalë për një tendencë të përgjithshme për të minimizuar problemin e dhunës në familje, rezultatet janë të përziera. Nga njëra anë, ka mospajtueshmëri (81%) me minimizimin e dhunës në familje si “çështje private”; mospajtueshmëri (68%) për ta konsideruar dhunën në familje si “një reagim normal ndaj stresit dhe frustrimit të përditshëm” dhe mospajtueshmëri (68%) me “Nëse një grua vazhdon të kthehet te partneri i saj abuziv, atëherë dhuna nuk mund të jetë shumë serioze.” Për fat të keq, mjaft shumë (38%+6%) nga Gen Z në këtë mostër të anketës priren të pajtohen se ‘Shumë gra priren të ekzagjerojnë problemin e dhunës mashkullore në shtëpi.’ Poashtu, ka ende një tendencë për të zhvendosur fajin ose barrën në anën e viktimës, me 19% ‘pajtohem plotësisht’ dhe 37% ‘disi pajtohem’ që një burrë mund të arsyetohet kur godet një grua nëse ajo flirton.

Duket se edhe pse Gen Z qëndron kundër çdo forme të dhunës në familje, ka ende gjurmë të të menduarit stereotipik në mënyrën se si perceptohen gratë në kuptimin e rolit që luajnë në këtë aspekt, përmes ekzagjerimit të dhunës apo flirtimit të vetë grave.

FEMICIDI: MË E KEQJA NË VENDIN MË TË SIGURTË

Një studim i gjerë global mbi vrasjet e kryer nga Kombet e Bashkuara në korrik 2019¹⁴ u fokusua në vrasjen e grave dhe vajzave si rezultat i normave gjinore. Pavarësisht rasteve të nënraportuara për shkak të të dhënave të pakategorizuara gjinore, më shumë se gjysma (58%) e gjithsej 87,000 grave të vrara me dashje në mbarë botën në vitin 2017, u vranë nga partnerët intimë ose anëtarë të tjerë të familjes, dikush që normalisht do të prisnin t'i besonin. Kjo do të thotë se 137 gra në mbarë botën vriten nga një anëtar i familjes së tyre çdo ditë, duke e bërë shtëpinë vendin më të mundshëm për vrasjen e një gruaje.

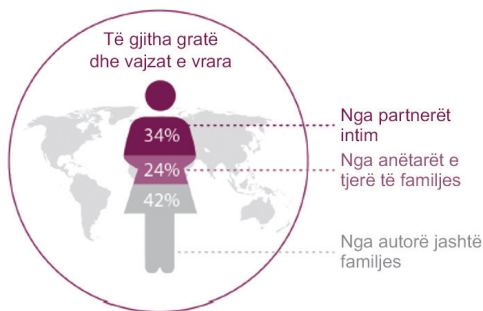

Figura 9: Figurat globale të femicidit

Termi “femicid” përdoret gjerësisht në lidhje me konceptin e vrasjes së grave dhe vajzave për shkak të gjinisë. Kuptimi konservativ përcjell idenë se krimet e urrejtjes kundër grave kryhen nga burrat thjesht për shkak të roleve gjinore që u janë caktuar grave. Një përkufizim zyrtar i “femicidit” shkon si “*vrasje mizogjene e grave nga burrat e motivuar nga urrejtja, përbuzja, kënaqësia ose ndjenja e pronësisë mbi gratë, e rrënjosur në marrëdhëniet historikisht të pabarabarta të pushtetit midis grave dhe burrave*”. Disa raste të profilit të lartë të femicideve në Kosovë kanë ndodhur në vitin 2023, duke tronditur kombin dhe duke ngritur pikëpyetje për sigurinë e grave në vend. Ky hulumtim vlerësoi të kuptuarit e Gen Z ndaj femicidit duke përdorur një përzierje pyetjesh anketuese që ndërthurin nëntemat e mizogjinisë, patriarkalizmit, përgjegjësisë institucionale, ndikimit kulturor, tendencave për të fajësuar viktimën ose për të arsyetuar kryerësin, dhe më shumë. Rezultatet janë paraqitur më poshtë (Fig. 10) dhe tregojnë si pikat e forta ashtu edhe dobësitë në kuptimin e Gen Z ndaj fenomenit të femicidit.

Ka edhe pika të forta edhe të dobëta në kuptimin dhe qëndrimet e Gen Z në Kosovë ndaj dukurisë së femicidit.

Së pari, Gen Z duket se e kupton peshën e rëndë të çështjes duke ia vënë fajin të gjitha traditave sociale dhe duke njohur natyrën kulturore të femicidit

¹⁴ UNODC, Global Study on Homicide 2019 (Vienna, 2019)

të rrënjësuar thellë. Mënyra e vetme për të parandaluar këtë krim është mobilizimi i gjithëmbarshtëm shoqëror, përtej trajtimit të tij të izoluar përmes penalizimit të individëve meshkuj. Pasi të kryhet akti i femicidit, çdo veprim për ta trajtuar atë është tepër vonë. Në vend të kësaj, shoqëria në përgjithësi, shteti dhe institucionet duhet të marrin përgjegjësinë për mënyrat se si ia lejojnë kulturës që me vetëdije ose pa vetëdije t'i shtyjë njerëzit drejt një akti të tillë të urreyer. A ka raste të jashtëzakonshme të natyrës patologjike nga ana e kryerësit individual mashkull? Sigurisht, ka. Megjithatë, Gen Z mendon se raste të tilla janë marginale në krahasim me problemin e kulturës. Vetëm rreth një e treta e mostrës (6%+29%) priren të theksojnë patologjinë individuale: "Gjithmonë ka një shpjegim justifikues: dhunuesi mashkull zakonisht vuan nga një krizë psikologjike, çrregullim mendor, alkoolizëm, trauma në fëmijëri, etj." Pjesa më e madhe e mostrës (60%+17%) dhe (47%+35%), respektivisht, priren të tërheqin vëmendjen drejt ndryshimeve dhe reformave të nevojshme në nivel kulturor, social, institucional dhe shtetëror.

Gen Z e njih plotësisht natyrën kulturore dhe shoqërore të femicidit në krahasim me shpjegimin e tij në termat e patologjisë individuale.

Duke përdorur shkallën 1 deri në 4, ku 4 do të thotë **Pajtohem plotësisht** dhe 1 do të thotë **Nuk pajtohem aspak**, vlerësoni nivelin tuaj të pajtimit apo mospajtimit me secilën nga deklaratat.

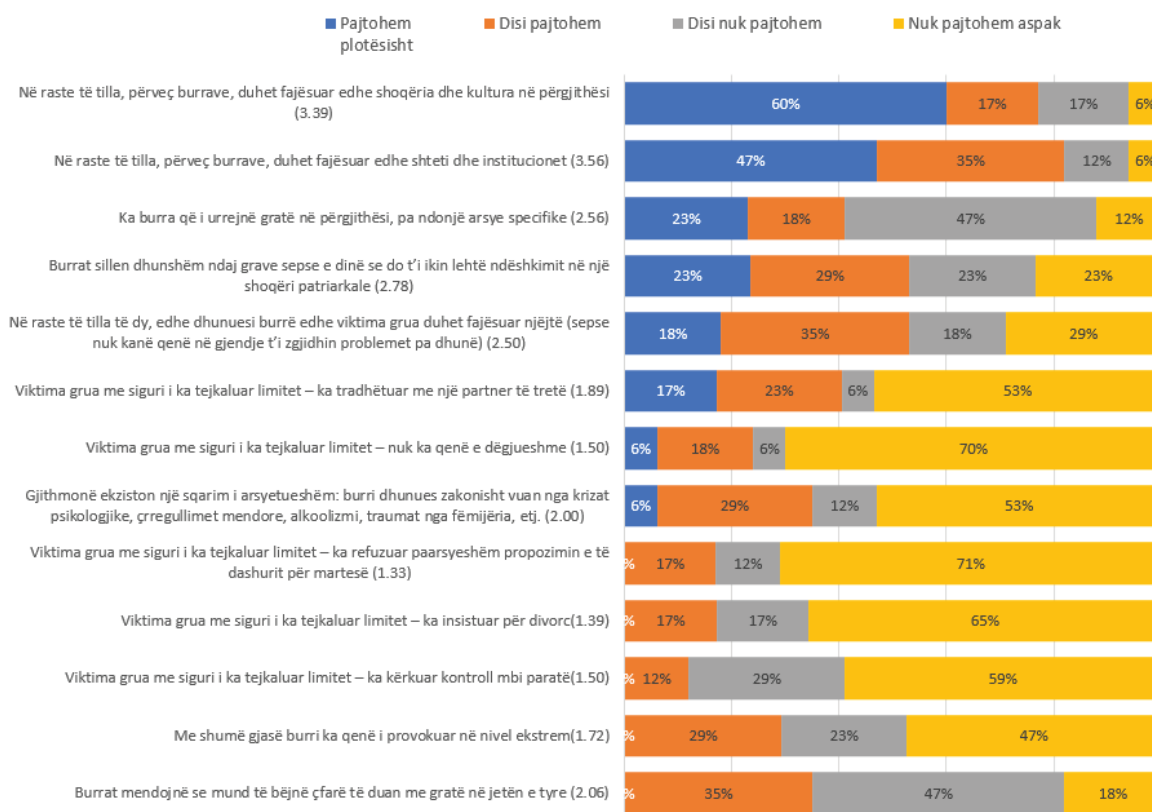

Figura 10: Qëndrimet ndaj femicidit

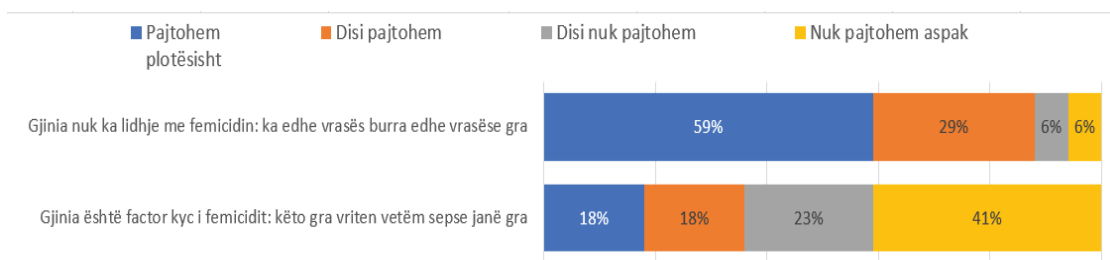

Një tjetër rezultat inkurajues është se duket se nuk ka tendencë të përgjithshme në mesin e Gen Z për të shpjeguar apo kuptuar femicidin duke ia hedhur fajin gruas viktimë, për arsye të ndryshme. Një shumicë e madhe e të anketuarve nuk e lidhin femicidin me sjelljen e viktimës, qoftë divorci (65%+17%), refuzimi i propozimit martesor (71%+12%), kontrolli i parave (59%+29%) apo mosbindje (70%+6%). Dhe, megjithëse 53% e mostrës 'nuk pajtohen aspak', 17% e të anketuarve duket se e ndërlidhin ose e lidhin femicidin me sjelljen e viktimës për të tradhtuar me një partner të tretë, derisa edhe 23% të tjerë janë të prirur potencialisht ta bëjnë këtë lidhje. Rezultatet e deklaratave që matin patriarkalitetin dhe mizogjininë duken të përziera. Megjithatë, rezultati më negativ në këtë pjesë të anketës është se një përqindje jashtëzakonisht e lartë e të anketuarve (18% 'pajtohen plotësisht' + 35% 'deri diku pajtohen') pajtohen se 'Në raste të tilla të dy, edhe dhunuesi burrë edhe viktima grua duhet fajësuar njëjtë (sepse nuk kanë qenë në gjendje t'i zgjidhin problemet pa dhunë)'. Fatkeqësisht, kjo tregon se kultura e fajësimit të viktimave nuk është fshirë plotësisht nga mendësia e të rinjve, pavarësisht përpjekjeve të dukshme për ta bërë këtë.

Fatkeqësisht, kultura e fajësimit të viktimave nuk është fshirë plotësisht nga mendësia e të rinjve, pavarësisht përpjekjeve të dukshme të vetëdijshme për ta bërë këtë.

Çfarë mendon Gen Z për natyrën gjinore të femicidit dhe a janë të përditësuar me përkufizimin zyrtar të femicidit? Pyetja është bërë dy herë në anketë, e inkuadruar drejtpërdrejt dhe tërthorazi. Rezultatet tregojnë se vetëm një pjesë e vogël e mostrës, përkatësisht 12% deri në 36% janë potencialisht në përputhje me natyrën gjinore të problemit. Pjesa tjetër e mostrës do të preferonte të mbante gjininë jashtë saj.

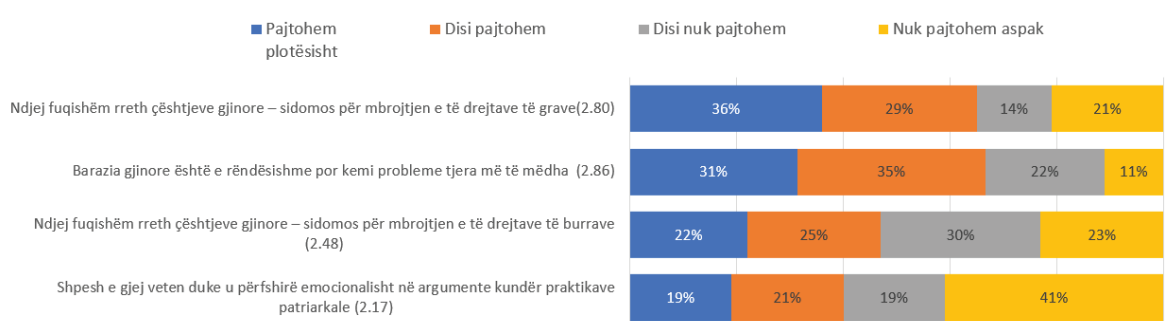
Figura 11: Qëndrimet ndaj definicionit zyrtar të femicidit

AVOKIMI DHE ANGAZHIMI: NGA QËNDRIMET TEK SJELLJA

Gen Z nuk janë pikërisht avokuesit idealë të barazisë gjinore që dikush do të dëshironte të ishin. Një shumicë e qartë (31%+35%) mendon se shoqëria kosovare ka probleme më të mëdha për t'u përballur, dhe një shumicë tjetër (41%+19%) nuk e gjejnë veten duke u përfshirë në argumente kundër praktikave të patriarkalizmit. Megjithatë, një pjesë më e madhe e tyre ndjejnë fuqishëm dhe simpatizojnë mbrojtjen e të drejtave të grave, në krahasim me ata që raportojnë të njëjtën gjë kur bëhet fjalë për mbrojtjen e të drejtave të burrave. Në lidhje me këtë, një përqindje e lartë e të anketuarve (36% 'pajtohen plotësisht'+ 29% 'deri diku pajtohen') pajtohen se 'Ndjej fuqishëm rreth çështjeve gjinore – sidomos për mbrojtjen e të drejtave të grave', ndërsa relativisht më pak raportojnë kështu (22% 'pajtohen plotësisht'+ 25% 'disi pajtohen') për deklaratën 'Ndjej fuqishëm rreth çështjeve gjinore – sidomos për mbrojtjen e të drejtave të burrave'. Si përmbledhje, për një shumicë të qartë të përfaqësuesve të Gen Z, nuk ka shenja të maskulinitetit toksik apo ndonjë tendencë të tillë reaguese ndaj të drejtave të fituara të grave.

Duke përdorur shkallën 1 deri në 4, ku 4 do të thotë **Pajtohem plotësisht** dhe 1 do të thotë **Nuk pajtohem aspak**, vlerësoni nivelin tuaj të pajtimit apo mospajtimit me secilën nga deklaratat.

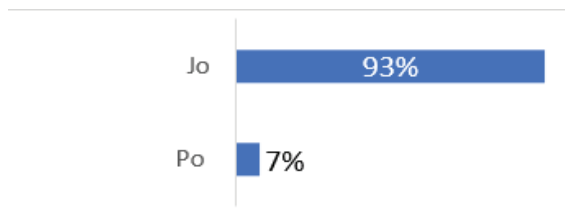

Figura 12: Tendanca për t'u përfshirë në avokim për barazi gjinore

Pyetjet e mëtejshme tregojnë se Gen Z ka më pak gjasa të ndihen jo rehat për shakatë seksiste sesa abuzimin verbal dhe mosrespektimin e grave; ata kanë shumë më pak gjasa të reagojnë ndaj një shakaje seksiste, dhe gjithashtu kanë më pak gjasa të thonë se do të kishin mbështetjen e miqve të tyre nëse do ta bënë këtë.

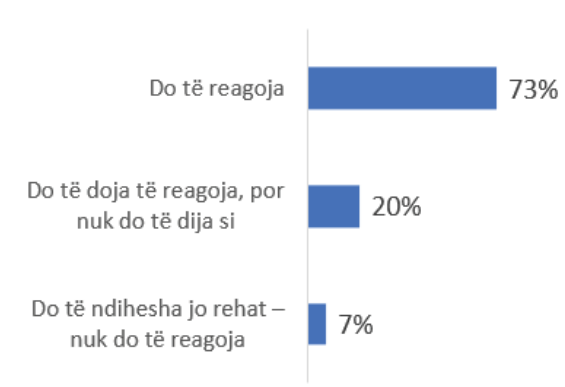
Një shok po e ofendonte apo abuzonte verbalisht një grua me të cilën është në lidhje. A do t'ju bezdiste?

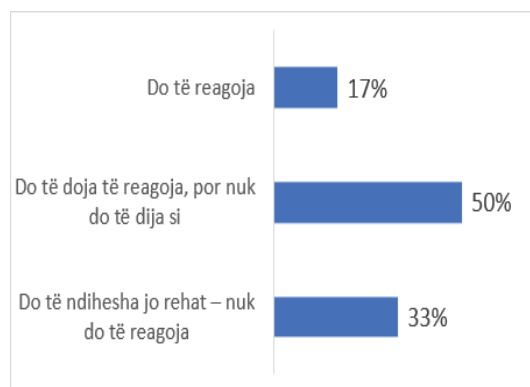
Një shok po tregonte një shaka seksiste për një grua. A do t'ju bezdiste?

Nëse do t'ju pengonte, çfarë do të bënit?

Nëse do t'ju pengonte, çfarë do të bënit?

Nëse do të reagonit, a mendoni se do ta kishit përkrahjen e shokëve tuaj?

Nëse do të reagonit, a mendoni se do ta kishit përkrahjen e shokëve tuaj?

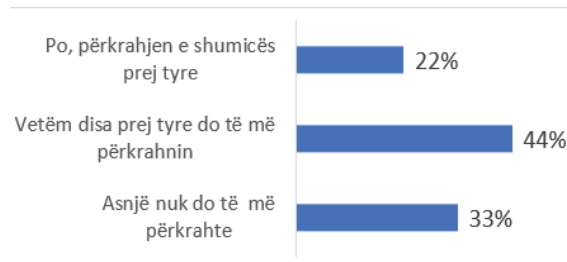

Figura 13: Synimi i kalimtarit dhe ndërhyrja në sjellje

PËRFUNDIME DHE REKOMANDIME

Kjo anketë fillon me disa gjetje dekurajuese në lidhje me të kuptuarit e dobët të të rinjve se dhuna ndaj grave përfshin më shumë se dhunën fizike. Analiza e mëtejshme në segmentet e mostrës sugjeron se kjo mungesë njohurie për DHBJGJ është kryesisht e natyrës teknike dhe jo qëndrimit (Për shembull, nivele të ulëta të ndërgjegjësimit për DHBJGJ janë gjetur në mënyrë të barabartë nëpër nëngrupe, duke përfshirë nëngrupin e të anketuarve që janë shumë të përkushtuar ndaj barazisë gjinore, ose të përfshirë në debate kundër praktikave të patriarkalizmit). Megjithatë, duhet përmendur se të kuptuarit e një niveli të ulët të dhunës ndaj grave është identifikuar si një nga parashikuesit më të fortë të qëndrimeve problematike lidhur me dhunën ndaj grave¹⁵. Kjo nxjerr në pah urgjencën kryesore për të përmirësuar të kuptuarit e dhunës me bazë gjinore dhe për të përfshirë ndërtimin e mbështetjes për barazinë gjinore në strategjitë parandaluese.

Mbizotërimi i DHBJGJ shkaktohet nga faktorë të ndryshëm si ndjenja e kryerësit për pushtet, kontroll dhe të drejtën poseduese mbi femrat, stereotipe me bazë gjinore që kontribuojnë në pabarazi dhe diskriminim, abuzimin me drogën, normat dhe traditat e ngurta kulturore për maskulinitetin dhe feminitetin, dhe sjelljet e fajësimit të viktimave nga dhunuesi¹⁶. Fatmirësisht, ky studim nuk gjen tendenca të forta për të shfajësuar ngacmuesin ose dhunuesin dhe për t'i mbajtur gratë përgjegjëse duke e zhvendosur përgjegjësinë për ngacmimin ose dhunën nga dhunuesi te viktima. Gen Z krijon qartë besim dhe mbështetje për anën e viktimës për raportimin e të gjitha formave të DHBJGJ. Kjo është një gjetje pozitive duke pasur parasysh se studime të tjera kanë identifikuar qëndrim mosbesues ndaj raportimeve të grave për DHBJGJ-në, si pjesë e një 'kundërpërgjigjeje' e tipit të maskulinitetit toksik¹⁷. Fatkeqësisht, rezultatet tregojnë gjithashtu se kultura e fajësimit të viktimave nuk është fshirë plotësisht nga mendësia e të rinjve, pavarësisht përpjekjeve të dukshme për ta bërë këtë.

Më tej, mbeten disa fusha në të cilat qëndrimet ndaj DHBJGJ-së dhe barazisë gjinore janë një shqetësim serioz në këtë hulumtim. Për shembull, shumë nga Gen Z në këtë mostër të anketës priren të pajtohen se *"Burrat kanë të drejtë ta korrigjojnë sjelljen 'jo të duhur' të grave"* (38%). Duhet të theksohet se ky dhe rezultate të tjera duhet të shikohen në kontekstin e prapavijës të mostrës. Veçanërisht moshë e re e të anketuarve (77% e të gjithë mostrës ishin të moshës nën 20 vjeç) ku 70% e tyre raportuan shkollën e mesme si nivel arsimor. Kjo mund të interpretohet edhe si një rrugë e gjatë e edukimit të të rinjve mbi qasjet me respekt të ndërsjellë ndërgjinor në drejtim të përmirësimit të qëndrimeve të tyre dhe angazhimit të mëtejshëm për një shoqëri progresive dhe barazitare. Si

¹⁵ Webster et al., 2019. Attitudes towards violence against women and gender equality among people from non-English speaking countries. ANROWS.

¹⁶ Facts, FAQs, History, what you need to know about Gender Based Violence. 2024. World Vision International.

¹⁷ Webster et al., 2019. Attitudes towards violence against women and gender equality among people from non-English speaking countries. ANROWS.

përmbledhje, ne duhet ta inkurajojmë shoqërinë që të investojë më pak në rolet e ngurta gjinore dhe të përqafojë identitete më shumë të përcaktuara nga etika sesa gjinia.

Gen Z nuk duket se i miraton shprehimisht deklaratat që pasqyrojnë një reagim të maskulinitetit toksik kundër emancipimit të grave në shoqëri. Termi 'maskulinitet toksik' është shfaqur në dekadën e fundit për të përshkruar një sërë besimesh dhe sjelljesh të nxitura nga ideja se maskuliniteti 'i vërtetë' mbështetet në dominimin, dhunën, analfabetizmin emocional, të drejtën seksuale dhe armiqësinë ndaj feminitetit¹⁸. Është e pashëndetshme për burrat dhe djemtë që përshtaten me të, për gratë, dhe e dëmshme për ata përreth tyre. Për shembull, një sjellje e tillë ilustronet më së miri në format e dhunës me bazë gjinore të lehtësuar teknologjikisht (DHBGJLT) që raportohet të jetë e zakonshme në hapësirën dixhitale dhe që përfshin seksizmin, mizogjininë, abuzimin, etj. Shenja të tilla duhet të kërkojnë në një segment të caktuar, që përfaqëson vetëm një të pestën e të gjithë mostrës: 21% e atyre që 'nuk pajtohen aspak' me 'mbrojtjen e të drejtave të grave' pavarësisht kushteve të qarta sociale dhe normave kulturore që i vënë gratë në disavantazh dhe i privilegjojnë burrat. Të kesh qëndrime mohuese se 'pabarazia gjinore është një problem në shoqëri' është identifikuar si një nga parashikuesit më të fortë të qëndrimeve në mbështetje të dhunës ndaj grave¹⁹.

Ky është një studim jo i thellë që duhet të zgjerohet, thellohet dhe sistemohet sipas parametrave gjithëpërfshirës në të ardhmen. Ai garanton ndjekjen periodike të normave sociale dhe monitorimin e qëndrimeve, me përfaqësim më të mirë të profileve demografike dhe të diversitetit, si dhe përafrim më të mirë me treguesit kombëtarë që kanë të bëjnë me integrimin gjinor (gender streaming). Në kombinimin e parandalimit dhe ndërhyrjes, ekspertët propozojnë një qasje që përfshin strategji të shumta, të zbatuara në sektorë dhe mjedise të ndryshme dhe të synuara për individët dhe familjet, si dhe komunitetet, organizatat dhe institucionet në mbarë shoqërinë. Aty ku "barazia gjinore është e ngadaltë, ka ngecur ose është në prapambetje" - organizatat shikojnë normat sociale, duke përfshirë normat gjinore²⁰. Promovimi i barazisë gjinore është çelësi për reduktimin e dhunës ndaj grave. Hulumtimet tregojnë se nevojitet një qasje bazë dhe një bashkëpunim i gjerë midis aktorëve socialë, pasi çdo qasje e ndryshimit të normave sociale të dizajnuara artificialisht nga jashtë brenda nuk do të funksionojë²¹.

18 Flood, Michael. (2022). 'Toxic masculinity': what does it mean, where did it come from – and is the term useful or harmful? The Conversation.

19 Webster et al., 2019. Attitudes towards violence against women and gender equality among people from non-English speaking countries. ANROWS.

20 Cookson, T.P., L. Fuentes, M.K. Kuss, and J. Bitterly. 2023. "Social Norms, Gender and Development: A Review of Research and Practice". UN-Women Discussion Paper Series No. 42. New York: UN-Women.

21 Cislighi, B., Heise, L. (2018). Theory and practice of social norms interventions: eight common pitfalls. Global Health 14, 83 (2018).

REFERENCAT

Cislaghi, B., Heise, L. (2018). Theory and practice of social norms interventions: eight common pitfalls. *Global Health* 14, 83 (2018).

<https://doi.org/10.1186/s12992-018-0398-x>

Cookson, T.P., L. Fuentes, M.K. Kuss, and J. Bitterly. 2023. "Social Norms, Gender, and Development: A Review of Research and Practice". UN-Women Discussion Paper Series No. 42. New York: UN-Women.

FAQs: Types of violence against women and girls. UN Women. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/faqs/types-of-violence>

Facts, FAQs, History, what you need to know about Gender Based Violence. 2024. World Vision International. <https://www.wvi.org/stories/facts-faqs-history-what-you-need-know-about-gender-based-violence#:~:text=According%20to%20the%20UN%2C%20gender,three%20women%20in%20her%20lifetime.>

Flood, M. (2022). 'Toxic masculinity': what does it mean, where did it come from – and is the term useful or harmful? *The Conversation*. <https://theconversation.com/toxic-masculinity-what-does-it-mean-where-did-it-come-from-and-is-the-term-useful-or-harmful-189298>

General recommendations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women. UN Women. https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw25years/content/english/General_Recommendations_1-25-English.pdf

Guthrie Yarwood, M. (2022). *Psychology of human emotion: An open access textbook*. Pressbooks.

Haider, H. (2017). *Changing gender & social norms, attitudes, and behaviours*. K4D Helpdesk Research Report series. Brighton, UK: Institute of Development Studies.

Jashari, Fatlum. (2024). You are what you listen to. MY attempt to denormalize violent lyrics in songs. Kosovo 2.0. <https://kosovotwopointzero.com/en/you-are-what-you-listen-to/>

Kristine Baekgaard, 2023-2024, Hillary Rodham Clinton Fellow, Georgetown Institute for Women, Peace and Security.

Ten harmful beliefs that perpetuate violence against women and girls. Oxfam International. (2018). <https://www.oxfam.org/en/ten-harmful-beliefs-perpetuate-violence-against-women-and-girls>

Technology-Facilitated Gender-Based Violence: A Growing Threat. UNFPA. <https://www.unfpa.org/TFGBV>

UNHCR Policy on the Prevention of, Risk Mitigation, and Response to Gender-Based Violence. (2020). UNHCR
<https://www.unhcr.org/media/unhcr-policy-prevention-risk-mitigation-and-response-gender-based-violence-2020>

UNODC, Global Study on Homicide 2019 (Vienna, 2019).

Webster, K., Vaughan, C., Yasmin, R., Diemer, K., Honey, N., Mickle, J., Morgan, J., Parkes, A., Politoff, V., Powell, A., Stubbs, J., & Ward, A. (2019). Attitudes towards violence against women and gender equality among people from non-English speaking countries: Findings from the 2017 National Community Attitudes towards Violence against Women Survey (NCAS) (ANROWS Insights, Issue 02/2019). Sydney, NSW: ANROWS.

Worthington, A. K. (2021). Persuasion Theory in Action. University of Alaska Anchorage. <https://ua.pressbooks.pub/persuasiontheoryinaction/>

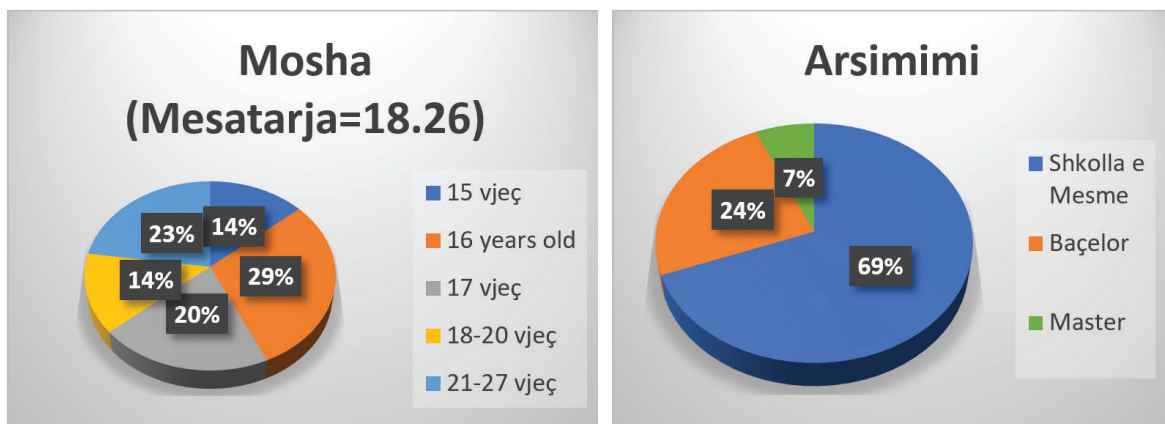
SHTOJCË: PËRMBLEDHJE E MOSTRËS

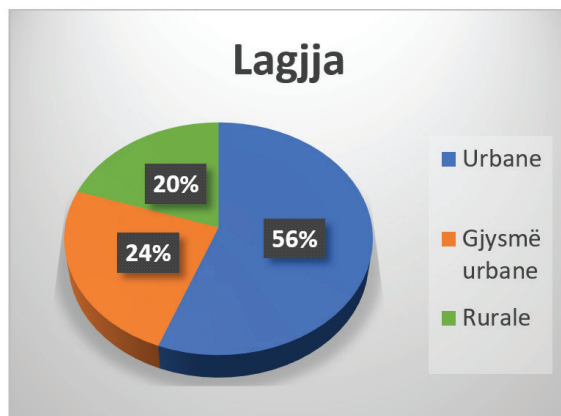
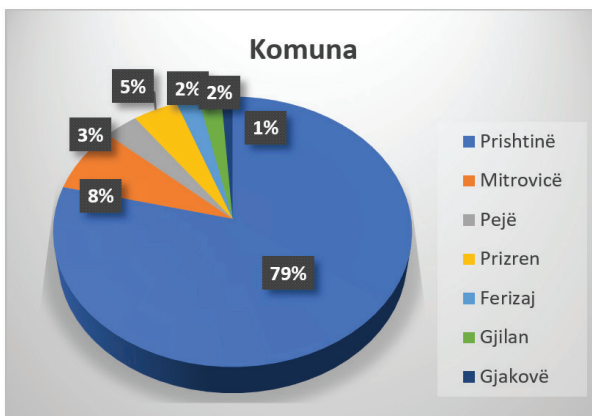
Hulumtimi u krye në harkun kohor prej disa muajsh, nga data 15 mars deri më 15 gusht.

Për t'u kualifikuar si anketë e Gen Z dhe për të mos lejuar tejndikimin e mostrës, katër përgjigje nga pjesëmarrësit meshkuj të moshës 37, 38 dhe 39 vjeç u fshinë nga mostra përfundimtare e analizës sasiore. Po kështu, disa përgjigje të paraqitura nga pjesëmarrëset femra nuk u përfshinë në analizën përfundimtare, për ta mbajtur këtë si anketë ekskluzive për meshkuj. Pak raste të tjera u fshinë gjatë fazës së procesit të të dhënave cilësore, përpara çdo analize, për shkak të problemeve teknike. Rezultatet sasiore të raportuara në këtë studim bazohen në gjithsej 92 të anketuar të gjinisë mashkullore, të moshës 15-27 vjeç.

Më konkretisht, më shumë se tre të katërtat e të gjithë mostrës ishin të moshës nën 20 vjeç, me vetëm më pak se një e katërta (23%) që ishin mbi 21 vjeç. Niveli i arsimimit pasqyron moshën e re, me pothuajse 70% të mostrës që raporton shkollën e mesme dhe vetëm rreth një e katërta ka përfunduar nivelin universitar. Shumica e mostrës e ka burimin nga komuna e Prishtinës (79%), megjithatë, me një përzjerje të mirë të prejar-dhjeve të banimit urban, gjysmë urban dhe rural.

Figura 14: Profili i të anketuarve për anketat sasiore (n=92)

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT / OFFICE OF THE PRIME MINISTER / URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA /
AGENCY OF GENDER EQUALITY

DHUNA ME BAZË GJINORE PËRMES KËNDVËSHTRIMIT TË GJENERATËS Z

TETOR 2024

Republika e Kosovës
Republika Kosova-Republic of Kosovo
Qeveria - Vlada - Government

ZYRA E KRYEMINISTRIT/ OFFICE OF THE PRIME MINISTER/ URED PREMIJERA
AGJENCIA PËR BARAZI GJINORE / AGENCIJA ZA RAVNOPRAVNOST POLOVA/
AGENCY OF GENDER EQUALITY

**SIT – Qendra për Këshillim,
Shërbime Sociale dhe Hulumtime
Tetor 2024**